

โครงการขยายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
กรณีศึกษา : อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

Network for environmental protection, Amphoe Chiang Klang
Nan Province

โดย

กานดา ศรีเรือง และคณะ

31 กรกฎาคม 2545

โครงการขยายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
กรณีศึกษา : อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

Network for environmental protection, Amphoe Chiang Klang
Nan Province

โดย

กานดา ศรีเรือง และคณะ

31 กรกฎาคม 2545

โครงการการขายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

คณะผู้วิจัย

1. นางกานดา	ศรีเรือง
2. นายสงวน	ศรีเรือง
3. นายวิฑูร	อะปัญญา
4. นางสุจิตา	เยาว์ธานี
5. นายตามคำระ ตรีศ	ใจสุข
6. นางจุฬาลักษณ์	จันทร์สว่าง
7. นางแสงอรุณ	เทพวงศ์
8. นายวิจิตร	เพชรอุดม
9. นายคำมิน	อินทร์

สถาบันทุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับนี้ สำเร็จลงได้ ขอขอบคุณผู้เฝ้ากลุ่ม โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำองค์กร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ชุมชนบ้านเจดีย์ ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน และราษฎรชุมชนบ้านเจดีย์ทุกท่าน ที่ได้เกื้อหนุนให้ความร่วมมือและเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาและคณะได้ดำเนินการจนประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอกราบนมัสการ ขอขอบคุณอย่างสูง ท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ ประธานมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในด้านการอนุรักษ์ป่า ดินน้ำ พันธุ์ปลา ฯลฯ ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ทั้งในและต่างประเทศ ได้เมตตาสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณ ผู้อำนวยการ สมเดช อภิขยกุล ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่างน่าน ที่มีส่วนส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในครั้งนี้ ผู้ศึกษาและคณะขอกราบขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ คุณดำแพน ขอมเมือง และคุณสุทธิพงษ์ วสุโสภากพงษ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานการวิจัยท้องถิ่นน่าน ที่ได้ช่วยเหลือด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาร่วมกันทีมวิจัยของโครงการ

ท้ายสุดนี้ ขอขอบพระคุณบิดา มารดาและบุคคลในครอบครัวศรีเวียง ตลอดจนญาติมิตรผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการศึกษาครั้งนี้ จนประสบผลสำเร็จถึงขั้นสมบูรณ์ จึงขอกราบขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

กานดา ศรีเวียง และคณะ

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหารูปแบบการขยายผลเพื่อพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ของชุมชนบ้านเจดีย์ อำเภอเชิงกลาง จังหวัดน่าน

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร การจัดสนทนากลุ่ม การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนบ้านเจดีย์ อำเภอเชิงกลาง จังหวัดน่าน ที่มีกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการแก้ปัญหาภัยกับชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีกิจกรรมด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนบ้านเจดีย์ ได้ประสบได้แก่ ไฟป่า น้ำท่วม ความแห้งแล้ง อันเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า และหน่วยงานราชการต้องการพื้นที่สาธารณะของชุมชน เป็นบ่อฝังกบขยะมูลฝอย ซึ่งชาวบ้านได้รวมตัวกันเพื่อต่อต้านจนเป็นเหตุให้ต้องระงับการก่อสร้างในบริเวณดังกล่าว

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ถือเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีค่ายิ่งต่อชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านเจดีย์ ได้มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ป่าไม้) ไม่ว่าจะเป็นการจัดพิธีรับวชิรา ไชยการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การปลูกป่าทดแทนในวันสำคัญต่าง ๆ ได้สร้างแนวกันไฟ การทำทามบักน้ำ การประกาศกฎ กติกาของป่าชุมชน ให้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งทางกลุ่มได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการไม่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงได้คิดหาแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน เพื่อขยายเป็นเครือข่ายสิ่งแวดล้อมต่อไป

ABSTRACT

The objective of this study were to study the expanding network for environmental protection in Amphoe Chiang Klang , Nan Province.

The researcher studied documents made conversations and interviews to collect data . It took form each person there. It was a participation reserch.

We also participated in a number of activities in Chum Chon Ban Chedi Amphoe Chiang Klang , Nan Province. The role of community enterprises affects the strength of community forestry management.

The result of the study were as follow : The important factor that helped strengthen the community forestry management was the environment. When many problems about environment occur such as floodwater (following heavily rain) serious drought , wild fires and sanitary wastes at the landfill they lead to public complaints.

The people in the community organized themselves as a saving environmental protection group to solve the problems . However, this situation will has an emphasis on unity and self - sacrifice for the benefit of the community . There are many activities for environmental protection which a community can do , such as plant trees on holidays , enhance the King ' s projects , fire belt , shelter belt , water retention basin and the community constitution , where they realize their problem can not be solved without environmental protection. So they try to find the guidelines for environmental protection to expand the network forever.

Independent Study Title Network for environmental
protection in Amphoe Chiang Klang , Nan Province.

Author Mrs. Kanda Sriruang and team

Independent Study Title Network for environmental
protection in Amphoe Chiang Klang , Nan Province.

Author Mrs. Kanda Sriruang and team

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	28
ขอบเขตการศึกษา	28
กลุ่มเป้าหมาย	28
ทีมวิจัย	29
แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	33
ปัญหาและอุปสรรค	41
บทที่ 4 ผลการศึกษา	42
รูปแบบการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของ ชุมชนบ้านเจดีย์	42
การศึกษารูปแบบการจัดการป่าไม้ที่ประสบความสำเร็จ ของชุมชนบ้านเจดีย์	44
ความภูมิใจจากการอนุรักษ์	51
ปัจจัย / จุดเด่นของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์	54
การขยายผลเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสู่ชุมชนที่ใกล้เคียง	58
การขยายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสู่เยาวชน	60
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	68
บทสรุป	68
ข้อเสนอแนะ	72
ภาคผนวก	73

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมา ความสำคัญของปัญหา	1
2. คำถามหลักของการวิจัย	1
3. วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย	2
4. วิธีการดำเนินการวิจัย	2
5. กรอบแนวคิดการทำวิจัย	3
6. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
7. งบประมาณที่ใช้ในการทำวิจัย	3
8. พื้นที่ทำการวิจัย	4
9. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำวิจัย	4
10. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	5
11. แผนที่จังหวัดน่าน	6
 บทที่ 2 บริบทชุมชนบ้านเจดีย์	 7
ประวัติการตั้งถิ่นฐาน	7
ประวัติศาสตร์ชุมชน	7
สถานที่ตั้ง	12
ลักษณะภูมิประเทศ	12
ด้านเศรษฐกิจ	12
ด้านการเมืองการปกครอง	14
ด้านการคมนาคม	15
ลักษณะสังคมและวัฒนธรรม	18

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากมายที่ชุมชนบ้านเจดีย์เคยประสบไม่ว่าจะเป็นปัญหาไฟป่า น้ำท่วม ความแห้งแล้ง อันเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า โดยไม่มีองค์กรใดเข้ามาให้ความสำคัญกับปัญหาเหล่านี้ จนกระทั่งได้มีการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านเจดีย์ภายใต้องค์กรที่มีชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม” โดยกลุ่มองค์กรนี้เกิดขึ้นเนื่องจากหน่วยราชการต้องการพื้นที่สาธารณะของชุมชน ไปสร้างบ่อฝังกกบขะมูลฝอย ซึ่งชาวบ้านก็ได้รวมตัวกันเพื่อต่อต้านจนต้องย้ายการสร้างบ่อฝังกกบขะ ไปยังที่แห่งใหม่

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ชุมชนบ้านเจดีย์ได้รับการยกย่องและยอมรับจากหน่วยราชการและท้องถิ่นอื่นๆ ว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง อีกทั้งได้สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีค่าซึ่งต่อชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมพิธิบวชป่า จัดโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การปลูกป่าทดแทนในวันสำคัญต่างๆ และได้สร้างแนวกันไฟ การทำทามบกั้นน้ำ การประกาศกฎกติกาของป่าชุมชนร่วมกัน ซึ่งทางกลุ่มได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จากการไม่ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนใกล้เคียง จึงได้หาแนวทางการอนุรักษ์แบบยั่งยืน เพื่อขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ต่อไป

ดังนั้น ทีมวิจัยจึงเล็งเห็นว่าการดำเนินงานที่ประสบผลสำเร็จของกลุ่มชาวบ้านชุมชนเจดีย์ สามารถเป็นตัวอย่างในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และขยายเครือข่ายการอนุรักษ์นี้ต่อไปได้ เพื่อที่จะให้ชุมชนอื่นได้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรป่าไม้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามวิจัย

1. รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเจดีย์ เป็นอย่างไร และมีปัจจัยเงื่อนไขอย่างไร
2. หมู่บ้านใกล้เคียงสามารถนำรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเจดีย์ ไปใช้และขยายเครือข่ายต่อไปได้หรือไม่ อย่างไร
3. รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเจดีย์ นำไปขยายผลในการทำกิจกรรมของเยาวชนในโรงเรียนอย่างไร

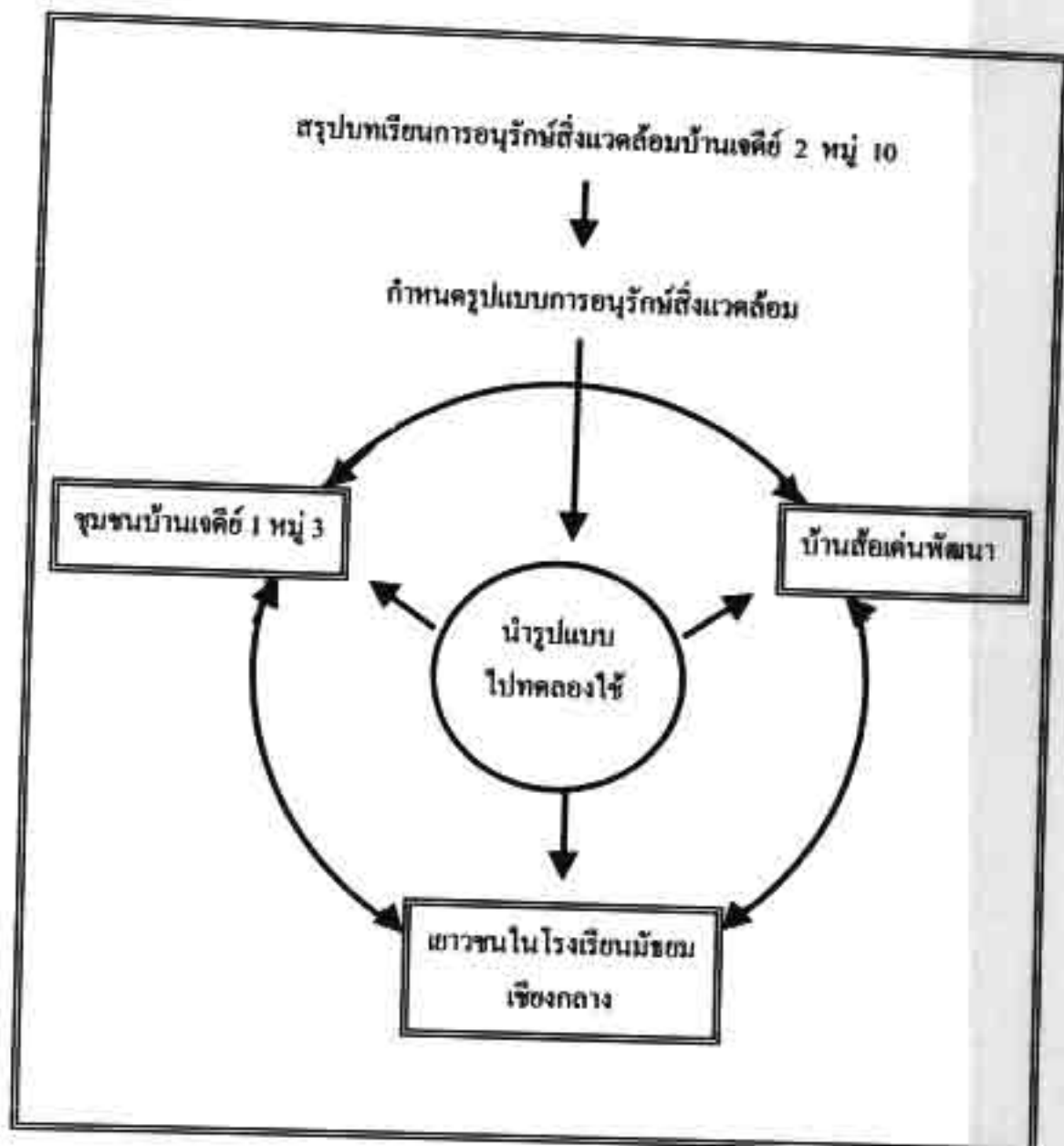
วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเงื่อนไขในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์
2. เพื่อหารูปแบบและกลไกการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านเจดีย์สู่ชุมชนใกล้เคียงและกลุ่มเยาวชนในโรงเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. จัดประชุมทีมวิจัยหลัก เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องการทำวิจัยแบบ PAR
2. จัดประชุมคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์ เพื่อกำหนดรูปแบบการศึกษา และทำความเข้าใจกับทีมวิจัย
3. จัดประชุมชาวบ้านเจดีย์ เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับโครงการวิจัย
4. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของบ้านเจดีย์ รวมไปถึงการรวมกลุ่มและพัฒนาการของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน
5. ศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ และถูกยอมรับจากคนนอกชุมชน เพื่อนำไปวิเคราะห์
6. จัดทำเวทีร่วมกันชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูล
7. จัดเวทีเพื่อหารูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จะนำไปขยายผลเครือข่าย โดยใช้กระบวนการ AIC

กรอบแนวคิดในการวิจัย

- ระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี 6 เดือน
- งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย 300,000 บาท

พื้นที่ทำการวิจัย

1. บ้านเจดีย์ 1 หมู่ 3 ตำบลเชิงกลาง อำเภอเชิงกลาง จังหวัดน่าน
 - จำนวน 173 หลังคาเรือน 183 ครอบครัว
 - แยกเป็นผู้ให้ข้อมูล 70 % ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน 30 %
2. บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ตำบลเชิงกลาง อำเภอเชิงกลาง จังหวัดน่าน
 - จำนวน 131 หลังคาเรือน 111 ครอบครัว
 - แยกเป็นผู้ให้ข้อมูล 70 % ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน 30 %

รับการขยายเครือข่าย

1. บ้านสือค่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอเชิงกลาง จังหวัดน่าน
 - บ้านสือ จำนวน 170 หลังคาเรือน ประชากร 702 คน
 - บ้านค่น จำนวน 148 หลังคาเรือน ประชากร 643 คน
2. กลุ่มเยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อำเภอเชิงกลาง จำนวน 110 คน

ประโยชน์จากการศึกษา

1. ได้รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
2. มีเครือข่ายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. ชุมชนในอำเภอเชิงกลางมีความตระหนักในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
4. ชุมชนมีความเข้มแข็ง ก่อให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ได้มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และมีการจัดการป่าไม้อย่างเป็นระบบ

เพื่อให้การวิจัยมีความเข้าใจตรงกัน ในความหมายของคำบางคำจึงให้คำจำกัดความ เพื่อใช้ในการวิจัยดังนี้

1. การขยายผล หมายถึง การนำรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ไปใช้กับชุมชนใกล้เคียง
2. เครื่องข่าย หมายถึง หมู่บ้านเจดีย์ 1 หมู่ 3 , หมู่บ้านสื่อต้นพัฒนา และกลุ่มเยาวชนในโรงเรียนเชิงกลาง "ประชาพัฒนา"
3. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน หมายถึง การปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนและเยาวชนเห็นความสำคัญของป่าไม้
4. รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง ลักษณะวิธีการที่ชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ใช้ในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ "ม่อนพระเจ้า"
5. เงื่อนไขการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง มติ กฎกติกา ที่ปฏิบัติร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าไม้ของหมู่บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10
6. ระบบเครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์แบบครัวเรือน ความสัมพันธ์แบบสายตระกูล ความสัมพันธ์แบบต่าง ๆ ตระกูลของชาติพันธุ์ไท-ขวน
7. กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ การศึกษาสูงงาน เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ การขยายเครือข่ายการเรียนรู้
8. ชุมชนบ้านเจดีย์ หมายถึง ประชากรบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 อำเภอเชิงกลาง จังหวัดน่าน

แผนที่

บทที่ 2

บริบทชุมชนบ้านเจดีย์

ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

“ชุมชนบ้านเจดีย์” ในปัจจุบันเกิดจากการรวมกันของ 3 หมู่บ้านด้วยกัน คือ

- บ้านกุ่ม
- บ้านศาล้อม
- บ้านแพะ

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

ประวัติความเป็นมาของบ้านกุ่ม บ้านศาล้อม และบ้านแพะ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ตามประวัติความเป็นมาของจังหวัดพะเยา ได้บันทึกมีตอนหนึ่งว่า สมัยพ่อขุนคำลือ ในปี พ.ศ. 1881

พระเจ้าคำฟู กษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์เม็งราย แห่งเมืองหิรัญนครเงินยาง (เชียงแสน) กับ พระยาแก้วน่าน แห่งเมืองนันทบุรี (น่าน) ได้ร่วมกันกรีธาทัพมาตีเมืองพะเยา จนแตกสูญเสียดิสรภาพ คนส่วนหนึ่งได้ตกเป็นเชลยของพระยาแก้วน่าน กวาดต้อนผ่านมาทางอำเภอเชียงคำ อำเภอสองแคว ซึ่งเป็นทางเดินทัพในสมัยนั้น ผ่านคอยู่วัวคอยู่ คอยู่เกลบก้อง และได้มาตั้งทำเลอยู่บริเวณริมฝั่งน้ำกอน

ในปี พ.ศ. 2101 อาณาจักรล้านนา ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พม่าได้ส่งขุนนางเข้ามาปกครองในเขตของอำเภอเชียงกลาง โดยเฉพาะบริเวณทางทิศใต้ของบ้านกุ่ม ได้สร้างวัดมาน้อยอยู่ทางทิศใต้ของน้ำกอน ยังคงเหลือซากให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน และมีการก่อสร้างกำแพงดิน ยาวประมาณ 6-7 กิโลเมตร ทอดยาวมาจากทางทิศตะวันตก มาถึงทิศตะวันตกที่บ้านสบกอน และจะมีศาลเจ้าต่าง ๆ มีชื่อเรียกปรากฏสืบทอดกันมาถึงปัจจุบันนี้ เช่น คงฉ่อง, คงพระยาลัง, คงพระยาชัยมือเหล็ก, คงท้าวซาก่าน

ในปี พ.ศ. 2139 พระนเรศวรมหาราช ได้มาตีหัวเมืองล้านนาขึ้นไป และขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา และได้ตกเป็นของพม่าอีก ขึ้นอยู่กับฝ่ายไหนจะมีอำนาจ

การติดต่อของผู้คนในสมัยก่อน ในบ้านกุ่ม ก็คงมีการติดต่อกันอยู่กับญาติพี่น้องทางจังหวัดพะเยา ดังจะเห็นได้จาก ประเพณีการขอผี (นามสกุล) ได้มีการเดินทางไปทำพิธีที่จังหวัดพะเยา เช่น นามสกุล " ศาขาว " (พะเยา) อุ้มใจ หรือ มาไกล เป็นต้น หรือ คำจำกัด * ซึ่งเป็นที่ชุมนุมกันของผีต่าง ๆ ที่มาจากคอยปู้ไว, คอยจี้, คอยเกลบก้อง และคอยภูคา ในคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ จะมีการมาประชุมกันจนผู้ที่ทำไร่ทำสวนอยู่บริเวณใกล้เคียงได้ยินเป็นประจำ และไม่มีผู้คนที่ย่างกรายเข้าไปใกล้บริเวณดังกล่าว

บ้านผาล้อม การก่อตั้งหมู่บ้าน ราว ๆ ปี พ.ศ. 1261 ชาวบ้านอพยพมาจากไท - ยวน มีทั้งหมด 7 หลังคาเรือน ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำกอนทางทิศใต้ ในสมัยนั้นมีนายมั่น และนายหลงได้ สร้างบ้านเสาทำด้วยต้นหมากและไม้เสียดูก ผ่าบ้านทำด้วยถืม (ทำจากไม้ไผ่จักและปะหรือสอดด้วยใบคองดิงหรือใบไม้จากป่าที่แข็งแรงทนทาน) ยังไม่ปรากฏชื่อของหมู่บ้าน สมัยต่อมานายป่วน ไม่ทราบแน่ชัดว่ามาจากที่ใดได้เข้ามาปลูกบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ โดยเป็นผู้ริเริ่มทำผ่าบ้านด้วยไม้เหี้ย (ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง) นำมาสานจักและเป็นแผ่นใช้เป็นผ่าบ้าน เสาก็คงใช้ต้นหมากและ ไม้เสียดูกเหมือนเดิม ส่วนพื้นใช้ไม้ไผ่สับเป็นพื้นกระดาน ชาวบ้านละแวกนั้นก็พากันเลียนแบบ กลายเป็นชื่อของหมู่บ้านว่า " ผาล้อม " " ผา " หมายถึง ผ่า (ภาษาท้องถิ่น ภาษาเหนือ เรียกเพี้ยนว่า " ผา " คือ ผ่า นั่นเอง

บ้านแพะ เริ่มแรกมีอยู่ 2 หลังคาเรือน คือ บ้านนายแปง แสงรัตน์ และบ้านนายพรหม แสงรัตน์ ลักษณะบ้านที่อาศัยคล้ายคลึงกับบ้านกุ่มและบ้านผาล้อม หลังคาญด้วยหญ้าคา สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ มีลักษณะเป็นป่าแพะ เป็นดินลูกรังน้ำไหลหลากในฤดูฝน หน้าแล้งน้ำจะแห้ง ด้วยสภาพพื้นที่ดังกล่าว นอกจากการทำไร่ ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ ต่อมาก็ขยายเป็น 21 หลังคาเรือน

* คำจำกัด หมายถึง บริเวณคอยสูงสุดของป่าชุมชนม่อนพระเจ้า ที่เชื่อกันว่าเป็นที่ชุมนุมของภูตผี

บ้านกุ่ม เดิมชื่อ " บ้านทุ่งกุ่ม " ซึ่งก่อตั้งราวปี ร.ศ.1000 สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่นา และมีคันกุ่มอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่มาของชื่อของหมู่บ้าน ทางทิศเหนือของวัด เรียกว่า " ทุ่งควา " (ควา เลือด) ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือห่างจากทุ่งควาประมาณ 300 เมตร เรียกว่า " ทุ่งคุ้ม " (ที่ตั้งของกองทัพบก) ห่างจากทุ่งคุ้มไปทางทิศเหนือ ประมาณ 600 เมตร จะเป็นที่ตั้งของค่ายทหาร จึงเรียกว่า " ทุ่งค่าย "

ทุ่งควา แห่งนี้ได้มีการสู้รบกันขึ้นระหว่างฝ่ายไทยกับม่าน (พม่า) และระหว่างไทยกับฮ่อ (จีนที่แตกทัพมาของเจียงไคเช็ค) ในรัชการที่ 5 จนมีคำพูดติดปากของคนในรุ่นสมัยก่อนว่า " แหม่มแห่ฮ่อที่ไหนดมา กลัวมันทำไม " คือคำกล่าวนี้ให้กำลังใจแก่ลูกหลานในการที่จะมีความมานะ ปลูกใจในการต่อสู้รบอย่างกล้าหาญ

บ้านกุ่ม ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำกอนทางทิศเหนือ มีจำนวน 75 หลังคาเรือน ด้วยสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่นา รอบๆ หมู่บ้านที่เรียกว่า ทุ่งควา หมายถึงความเลือด เนื่องจากการสู้รบกัน ผู้คนเสียชีวิตมากมาย จนเลือดไหลลงสู่ทุ่งนา กล่าวกันว่าเลือดแข็งอุดค้น เป็นเหตุให้หนูตายคาๆ และเหม็นคาวคดๆคั่งไปทั่วท้องทุ่ง ต่อมาในบริเวณดังกล่าว ชาวบ้านจึงสร้างวัดขึ้น ชื่อว่า " วัดกา "

สาเหตุที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ร่วมกัน

1. น้ำท่วมหมู่บ้าน
2. เกิดโรคระบาด

ที่มาของการย้ายมารวมกันของ 3 หมู่บ้าน คือการชักชวนของ นายพลอินตะเภา ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นได้ชักชวนผู้คนทั้ง 3 หมู่บ้านมาอยู่รวมกัน ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2505

ความสัมพันธ์ของ 3 หมู่บ้าน

1. เชื้อสายไท - ชวน เดียวกัน
2. เจริญอาชีพทางฝั
3. ศาสนาพุทธ
4. มีศูนย์รวมทางจิตใจเดียวกัน คือ " วัดกา "
5. มีการคมนาคมเชื่อมติดต่อกัน คือ " ถนนผ่านเมือง "

ประวัติความเป็นมาของชาวไท - ยวน

จากอดีตครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในปี พ.ศ. 2347 ได้มีบัญชาให้เจ้าพระยาอมราช ยกทัพหลวงไปร่วมกันหัวเมืองฝ่ายเหนือ เชียงใหม่ น่าน ลำปาง และเวียงจันทน์ จัดทัพเป็น 5 ทัพ ยกไปที่เมืองเชียงแสน หลังจากล้อมเมืองอยู่ได้ 1 - 2 เดือน จึงตีเชียงแสนสำเร็จ ได้ทำการเผาทำลายป้อมปราการกำแพงเมือง และกวาดต้อนผู้คนชาวเชียงแสน ได้ประมาณ 23,000 คนเศษ ชาวเชียงแสนส่วนหนึ่งได้อพยพเข้าไปอยู่ใน เชียงใหม่ น่าน ลำปาง เวียงจันทน์ อีกส่วนหนึ่งได้อพยพเข้าไปอยู่ใน สระบุรี (อำเภอเสาไห้) และราชบุรี เรียกตนเองว่า "ไท - ยวน" สืบเชื้อสายมาจนถึง 5 ชั่วคน นับได้ 196 ปี มีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม เติบโตสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มชาวไท - ยวน ที่มีสำเนียงคล้ายกัน คือ แพร่ น่าน เชียงราย เชียงแสน

วิถีชีวิต ผู้หญิง ทำนา เลี้ยงลูก และทอดผ้า

ผู้ชาย ทำนา หาหิน เลี้ยงสัตว์ จัดสวน

ป่าชุมชน - ม่อนพระเจ้า "

"ม่อน" เป็นภาษาเหนือ หมายถึงภูเขาสูงๆ

ม่อนพระเจ้า คือบริเวณภูเขาที่มีพระพุทธรูปฝังอยู่

แต่เดิมในสมัยนั้นได้มีชาวม่าน (พม่า) ได้มาสร้างวัดอยู่ในบริเวณทุ่งนาของชุมชนบ้านเจดีย์ในปัจจุบัน ในวัดนี้มีพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ต่อมาได้กลายเป็นวัดร้าง ชาวบ้านลือกันว่าพระพุทธรูปองค์ดังกล่าว เป็น ผีกระชัง จึงได้ว่าจ้างชาวนู (ชนกลุ่มน้อยชาวเขา) ที่มีอาคมขลังதாகเอาพระพุทธรูปขึ้นไปไว้บนเขาสูงนี้ ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า "ม่อนพระเจ้า" มาจนถึงปัจจุบัน

ด้างกำถิ

เป็นลักษณะแอ่งลึกประมาณ 30-40 เมตร อยู่ในบริเวณเดียวกันกับป่าชุมชนม่อนพระเจ้า ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 750 เมตร เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือภูเขาทั้งลูกมีการพังทะลายขุดลึกลงไป เป็นแหล่งดินน้ำลำธาร สมัยก่อนจะมีน้ำซึมออกมาจากบริเวณจุดนี้แล้วไหลลงไปตามลำห้วยต่างๆ ชาวบ้านเรียกว่า "ด้างกำถิ" แต่ต่อมาดินไม้ถูกตัดทำลายลง ผู้เฒ่าผู้แก่ในรุ่นก่อนจึงได้ออกอุบายว่าเป็นที่สิงสถิตย์ของภูมิตวดาเจ้าที่ ทุกคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ ภูมิตวดาเจ้าที่จะพากันมาประชุมกัน ณ บริเวณแห่งนี้เสียงดังอื้ออึง ห้ามบุคคลใด เข้าไปกราบไถสัะจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยและไม่ให้เข้าไปตัดไม้บริเวณดังกล่าว ดังนั้นในบริเวณดังกล่าวจึงมีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นเป็นพิเศษ

สถานที่ตั้ง

ในปัจจุบัน บ้านเจดีย์ 2 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศตะวันออก ติดกับบ้านเชิงโคม
ทิศตะวันตก ติดกับบ้านสบกอน ทิศเหนือติดกับบ้านพร้าว ทิศใต้ติดกับบ้านคันนา และ
ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดน่าน ประมาณ 76 กิโลเมตร โดยสามารถเดินทางมาตาม
ถนนสายน่าน - หุ่นช้าง หมายเลข 1080

บ้านเจดีย์ 2 แบ่งการปกครองมาจากบ้านเจดีย์ 1 หมู่ 3 และอยู่ในเขตการปกครอง
ของเทศบาลตำบลสบกอน บ้านเจดีย์ 2 มีเนื้อที่ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร ทางเข้าหมู่บ้าน
จะแยกจากถนน น่าน - หุ่นช้าง หมายเลข 1080 บริเวณสี่แยกสบกอน มาทางทิศตะวันออก

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบเอียงจากเนินเขาม่อนพระเจ้า ไปทางทิศใต้จดกับแม่น้ำกอน ซึ่งไหลมา
จากทิวเขาสันปันน้ำ ทางทิศตะวันออก โดยเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ซึ่งลักษณะดินจะเป็น
ดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การเพาะปลูก

ด้านเศรษฐกิจ

ในอดีตชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน คือบ้านกุ่ม บ้านแพะ และบ้านผาถ้อม มีอาชีพทำไร่
ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ชาวบ้านจะนิยมทำสวนยา สวนหอม ในอดีต ชาวบ้านจะมีวิถี
ชีวิตเรียบง่าย มีอะไรพึ่งพาอาศัยกันไม่ว่าจะเป็นการปลูกบ้านสร้างเรือน ทำไร่นา ทำไร่
มีการลงแขกเกี่ยวข้าวตลอดจนถึงดูแลเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะช่วยกันแบกข้าวใส่ถังตวง หลังจาก
ที่ชาวบ้านเอาข้าวใส่ฉางเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำสวนยาสูบ สวนหอม บางคนที่ไม่มียี่ไรที่
นา ก็จะไปรับจ้างขุดนาบ้าง คายหญ้าบ้าง ซึ่งในตอนนั้นค่าแรงที่จ้างคนขุดนา ก็จะตกอยู่
คนละ 4 บาท ต่อวัน ส่วนคนที่รับจ้างคายหญ้าก็จะคิดเป็นบ่อก บ่อกละ 50 สตางค์
(1 บ่อก เท่ากับ 25 ตารางวา) ซึ่งในอดีตผู้คนไม่นิยมไปทำงานต่างอำเภอหรือแม้แต่ต่าง
ประเทศ เพราะระยะทางไปมาไม่สะดวกและไกล ในการรับจ้างสมัยนั้น นายจ้างบางคน
อาจจะจ่ายค่าแรงเป็นเงินหรือบางครั้งก็จะเอาข้าวเปลือก ข้าวสารให้เป็นค่าแรงงาน

ในสมัยนั้น ชาวบ้านจะให้สตางค์แดง และเงินอิหฺรอย ในการจับจ่ายใช้สอย ค่าของเงินในคอนนั้น มีค่ามาก ใครมีเงิน 100 บาท ก็ถือว่ารวยแล้ว ค่าของเงินในคอนนั้น เทียบได้ดังนี้

1 สตางค์แดง เท่ากับ 1 สตางค์

100 สตางค์แดง เท่ากัน 1 บาท

นอกจากนั้นในอดีดยังมีเงินเหรียญ 5 สตางค์แดง, 10 สตางค์แดง มาใช้อีกด้วย ซึ่งจะมีลักษณะหน้าเหมือนเหรียญ 5 บาทในปัจจุบัน มีสีเงิน ซึ่งแตกต่างจากสตางค์แดงตาม ที่สตางค์แดงมีลักษณะสีแดง มีรูอยู่ตรงกลางด้วย เงิน 1 บาท ในคอนนั้นสามารถซื้อของ ได้หลายอย่าง และในอดีตถ้าคนไหนไม่มีที่นาทำกิน ถ้ามีเต้าก็สามารรถนำห่านไปแลก มาได้ ซึ่งเต้า 1 ขวด สามารถแลกมาได้ 1 แปลง

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจะอยู่แบบหาเช้ากินค่ำ พอกินไปวัน ๆ ถ้าไม่มีงาน ทำก็จะเข้าป่า หาของป่า ถ้าสัตว์ นำมาปรุงเป็นอาหาร ซึ่งในอดีตบริเวณที่ชาวบ้านอยู่จะมี เสืออยู่ชุกชุมมาก และจะขโมย หมู, หมา ของชาวบ้านกินเป็นประจำ ในคอนนั้นชาวบ้าน จะนำข้าวของ อาหารมาแลกกันกินเป็นประจำ เช่น ปลาแลกกับข้าว เป็นต้น ส่วนใหญ่จะ ไม่ได้ใช้เงินในการซื้อข้าวปลาอาหาร นอกจากจะเป็นอาหารที่ไม่มีในหมู่บ้าน ถ้าชาวบ้าน อยากจะกิน ก็จะนำเงินไปซื้อที่ตลาด ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ตลาดเจ๊กบี (ปัจจุบันตั้งอยู่บ้าน ตบคอน) ส่วนมากที่ตลาดก็จะขายเสื้อผ้า ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ในอดีตใครมีเงินก็จะซื้อ เสื้อผ้ามาใส่ ส่วนคนที่ไม่มีเงินทอง ก็จะรวมตัวช่วยกันทอดผ้า เย็บเสื้อผ้าใส่กันเอง โดย จะนำ ลูกเบน นำมาโหลกให้ละเอียดเอาน้ำกับกากของลูกเบนไปละลายน้ำแล้วนำเอาเสื้อที่ เย็บลงไปแช่ทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน แล้วก็นำไปซักกับน้ำขี้โคจนทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน แล้วก็นำไปซักก็จะ ได้เสื้อดีคำ ถ้าเสื้อมันไม่ดำเป็นที่พอใจก็จะกลับไปทำแบบเดิมอีก 2-3 ครั้ง ตามความพอใจ ส่วนกางเกงจะ ใส่กางเกงสามส่วน วิธีย้อมก็เหมือนกับย้อมสี เสื้อ

ในเวลากลางคืน ชาวบ้านไม่มีไฟฟ้า ก็จะนำน้ำมันสนมาเทลงใส่กระบอกไม้ไผ่ เพื่อใช้จุดในเวลากลางคืน

ในอดีต ชาวบ้านนอกจากจะหาเงินโดยการรับจ้าง ส่วนคนที่มิมีข้าวสารก็จะนำ ข้าวสารใส่กระบอกลงแพนำไปขายในเวียง โดยใช้เวลาต้องแพประมาณ 2 คืน 3 วัน ข้าว 1 ถัง ราคาประมาณ 25 บาท หลังจากที่ชาวบ้านขายข้าวหมดแล้ว ก็จะซื้ออาหารกลับ

มาบ้าน ส่วนมากจะซื้อเกลือ . ปลาหู พริก และปลาหู ชาวบ้านยังนำไปแลกเกลือ โดยหาบไปแลกที่บ่อเกลือ (ปัจจุบัน อำเภอบ่อเกลือ) นอกจากชาวบ้านจะนำปลาหูไปแลกเกลือแล้ว ก็ยังมีจำพวกข้าวสาร ยาสมุนไพร ยาสูบใบทอง ไปแลกด้วย โดยคนที่มัว , วั , ควาย ก็จะนำไปหาบเกลือกลับมาส่วนคนที่ไม่มีก็จะใช้วิธีแบกกลับมา ซึ่งคนหนึ่งสามารถแบกได้ถึง 30 - 50 กิโลกรัม ต่อคน หลังจากที่ได้เกลือกลับมาแล้ว ชาวบ้านก็จะนำไปคองคังจิ้ง มาห่อทำเป็นมัด เพื่อนำไปขาย โดย 2 มัด จะขายในราคา 50 สตางค์ โดยจะนำไปขายที่เชียงซ้อน เมืองไชยะบุรี ประเทศลาว

การเมือง การปกครอง

สมัยก่อนที่จะมีการปกครองแบบประชาธิปไตย แบ่งการปกครองเป็นหัวเมืองฝ่ายในและฝ่ายนอก ฝ่ายในหมายถึงเมืองหลวง ฝ่ายนอกหมายถึง จังหวัด, อำเภอ, ตำบล หมู่บ้าน โดยแต่ละตำบลจะมีตำแหน่งขุนเป็นผู้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของราษฎร (ขุน คือตำแหน่ง กำนันในสมัยปัจจุบัน) หมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของราษฎรในแต่ละหมู่บ้าน ในพื้นที่ใดที่มีงานเทศกาลหรือมีงานประเพณีต่าง ๆ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ขุนและผู้ใหญ่บ้านจะแต่งเครื่องแบบสีทาก็จะ ไม่มีเครื่องหมายใด ๆ เป็นสัญลักษณ์ แต่จะสวมหมวกกะโหล่งหรือถือไม้เรียวตรวจตราดูความเรียบร้อย หากราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดกระทำผิด เช่น ทะเลาะวิวาทหรือก่อความไม่สงบ ขุนและผู้ใหญ่บ้านจะใช้ไม้เรียวที่ถืออยู่เขี่ยตีผู้กระทำผิดนั้น ๆ เป็นกรณี ๆ ไป ราษฎรสมัยนั้นจะเชื่อฟังผู้นำ คำลงโทษหรือคำตัดสินใดจะยุติที่ขุนและผู้ใหญ่บ้าน

การลงโทษ เช่นหากผู้หนึ่งผู้ใดลักขโมยไก่เพื่อนบ้าน 1 ตัว หากจับได้ขุนหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกตัวผู้นั้นมาไต่ถามและชดใช้ค่าเสียหายให้เจ้าของไก่ 7 ตัว หรือหากผู้หนึ่งผู้ใดผิดถูกผิดเมียผู้อื่น ก็จะเรียกตัวมารู้กล่าวตักเตือนและให้ผู้กระทำผิด ทำขวัญ (แป้งหน้า แป้งคำ) ควบคุมแก่กรณี หรือบางกรณีผู้กระทำผิดแต่ละคนอาจถูกลงโทษให้ไปขุดถนน, ถางหญ้า 5 - 7 วัน

เรื่องอาหารการกินและการไปมาหาสู่กัน อาหารการกินเช่นประเภทพืชผักผลไม้ มีการซื้อขาย จะขอมีสิ่งของแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ราษฎรจะอยู่กันแบบเรียบง่าย มีกันน้อย ต้น โคน ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกใด ๆ เวลาทางคืนจะมีตะเกียงและขาง กวาง จุดส่องสว่าง การไปมาหาสู่กันก็ใช้วิธีเดินเท้า ไม่มีเครื่องมือสื่อสารใด ๆ ราษฎรส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ และจะเกรงกลัวเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ราษฎรไม่มีการกระตือรือร้นเรื่องความเป็นอยู่และการทำมาหากิน

การคมนาคม สมัยก่อนไม่มีรถยนต์พาหนะที่อำนวยความสะดวกเหมือนสมัย
ปัจจุบัน การติดต่อเครือข่ายหรือติดต่อค้าขาย จะเดินทางโดยทางเท้า จะใช้แรงงาน
คนแบกหามสิ่งของหรือสินค้าไป เรียกว่าลูกหาบ ยกตัวอย่างเช่น ไปหาซื้อเกลือที่บ้าน
บ่อเกลือ (อ.บ่อเกลือ ในปัจจุบัน) จะใช้วัวต่าง, ม้าต่าง, ช้างต่าง, ระหว่างทางต้องนอนค้าง
คืน การเดินทางจากหมู่บ้านกุ่ม, ผาส้อม, แทะ ไปบ้านบ่อเกลือจะใช้เวลาเดินทาง
8 วัน เดินทางไป อ.เมืองน่าน ถ้าเดินทางเท้าใช้เวลา 1 คืน 2 วัน ถ้าเดินทางโดยเรือพาย
ใช้เวลา 3 คืน 4 วัน ถ้าล่องแพไม้ไผ่ ใช้เวลา 7 คืน 8 วัน ฯลฯ

รายชื่อผู้นำตั้งแต่เริ่มค้นมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้ที่ดำรงตำแหน่งขุน (กำนันปัจจุบัน) ดังนี้

1. พ่อขุนคำ ติทธิ มีภูมิลำเนาถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านกุ่มหรือทุ่งกุ่ม
2. พ่อขุนประชุม เมืองเถิน มีภูมิลำเนาถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านเชียงโคม
3. พ่อขุนน น จิกะพาน เปี้ยนนามสกุลมาเป็น ทะอินผล
4. เจ้าอินตระวันหรือนายทองอาจ จิดระวงค์นันท์ มีภูมิลำเนาถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้าน
ตบกอน

รายชื่อผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่เริ่มค้นมาจนถึงปัจจุบัน

1. นายคำ	สุธรรมมา	พ.ศ.2475
2. นายไชย	แสงรัตน์	พ.ศ.2475 - 2479
3. นายอินคำ	สุธรรมมา	พ.ศ.2479 - 2483
4. นายวงศ์	แสงรัตน์	พ.ศ.2483 - 2486
5. นายไชย	อินรา	พ.ศ.2486 - 2490
6. นายทาวี	แสงรัตน์	พ.ศ.2490 - 2493
7. นายไชย	อินรา	พ.ศ.2493 - 2496
8. นายทวล	อินตะเฒ่า	พ.ศ.2496 - 2510
9. นาย ทองคำ	จอมแสนห้วงศ์	พ.ศ.2510 - 2513
10. นายสะอาด	ติทธิ	พ.ศ.2513 - 2521
11. นายวัน	อุ่นใจ	พ.ศ.2521 - 2523
12. นายสะอาด	ติทธิ	พ.ศ.2523 - 2536

13.นายเจริญ อินตะเภา พ.ศ.2536 - 2541

14.นายสวาท เวทน์ พ.ศ.2536 - ปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2540 หมู่บ้านเจดีย์หมู่ที่ 3 ได้แยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเจดีย์ 1 หมู่ที่ 3 กับหมู่บ้านเจดีย์ 2 หมู่ที่ 10 ต.เชียงกลาง อ.เชียงกลาง จ.น่าน

รายชื่อผู้ใหญ่บ้านเจดีย์ 2 หมู่ที่ 10 ดังนี้

1. นายมานพ คณะจันทร์ พ.ศ.2540 - 2541

2. นายสาย เขียนนา พ.ศ.2541 - ปัจจุบัน

จำนวนประชากรตั้งแต่เริ่มต้นถึงปัจจุบัน

บ้านผาล้อม มี 22 หลังคาเรือน

- เป็นชาย 41 คน

- เป็นหญิง 53 คน

รวม 94 คน

บ้านกุ่มหรือทุ่งกุ่ม มี 78 หลังคาเรือน

- เป็นชาย ประมาณ 120 คน

- เป็นหญิง ประมาณ 140 คน

รวมประมาณ 260 คน

บ้านแพะ มีประมาณ 21 หลังคาเรือน

- เป็นชาย ประมาณ 80 คน

- เป็นหญิง ประมาณ 90 คน

รวมประมาณ 170 คน

บ้านแพะอยู่ในความควบคุมดูแลของ นายใจมา เวทน์ ซึ่งขณะนั้นนายใจมา ฯ เป็นผู้ใหญ่ บ้านกอก , บ้านหนอง , นายซีก

บ้านเจดีย์ 1 หมู่ 3 มี 174 หลังคาเรือน

- เป็นชาย 349 คน

- เป็นหญิง 334 คน

รวม 683 คน

บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 มี 138 หลังคาเรือน

- เป็นชาย 346 คน

- เป็นหญิง 258 คน

รวม 604 คน

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมในหมู่บ้านเจดีย์ เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อยู่รวมกัน สังเกตได้จากการทำการเกษตร มีการเอาแรงกันในระหว่างเครือญาติกันอยู่ในหมู่บ้านเจดีย์ จะมีตระกูลหลักอยู่ 5 ตระกูล คือ ตระกูล แสงรัตน์ ตระกูล มะจิมะ ตระกูล มาโกด ตระกูล อุ่นใจ และ ตระกูล เวฬา ซึ่งหากสืบสาวแล้วจะเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านแต่ก่อน ยังคงมีชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนชาวชนบทห่างไกลความเจริญจากเมืองกรุง ความเจริญยังไม่ถึง ไม่มีไฟฟ้าใช้ แต่ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ปัญหา โดยการจุดบั้งกว้าง คือ การนำกระบอกไม้ไผ่มาตัดเป็นรูปทรงกระบอก และไปจุดเจาะลำต้นข้างให้เป็นโพรง ทั้งไว้ 1 คืน รุ่งขึ้นก็นำกระบอกไม้ไผ่ตักน้ำมันยางที่จุดเจาะไว้ใส่ลงไป น้ำมันยางจะมีลักษณะข้นและเหนียว ซึ่งมีคุณสมบัติในการติดไฟได้ดี หลังจากนั้นนำวัสดุ 3 สิ่ง มาตีกระทบกันให้เกิดประกายไฟ มีดังนี้ 1. แท่งเหล็ก 2. ก้อนหิน 3. ไม้ หมายถึง ขลุ่ยที่มาจากคันเขื่อง โดยการนำแท่งเหล็กตีกระทบกับก้อนหินและนำไม้มาวางบนก้อนหิน และใช้แท่งเหล็กตีกระทบอย่างแรงจนเกิดเป็นประกายไฟจนตูดคิดมั่ว แล้วนำไปจุดที่บั้งกว้างก็เกิดเป็นไฟให้แสงสว่างให้ยามค้าคืนได้ (จากการสอบถามพ่อเผ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน 20 ตุลาคม 2543)

การตั้งบ้านเรือนของคนในหมู่บ้านแต่ก่อนนิยมยกพื้นสูง พื้นปูด้วยฟาก ฝาบ้านทำด้วยถิน (ไม้ไผ่หรือ ไม้เลื้อย จักและปะด้วยใบตองคิ่งหรือใบไม้จากป่าที่แข็งแรงทนทาน) เสาทำด้วยต้นหมาก และ ไม้ไผ่สีสุก หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือ ไม้ไผ่เป็นเกล็ด บ้านใดจะยกสูง กตางคินสามารถยกเก็บไว้บนบ้านได้

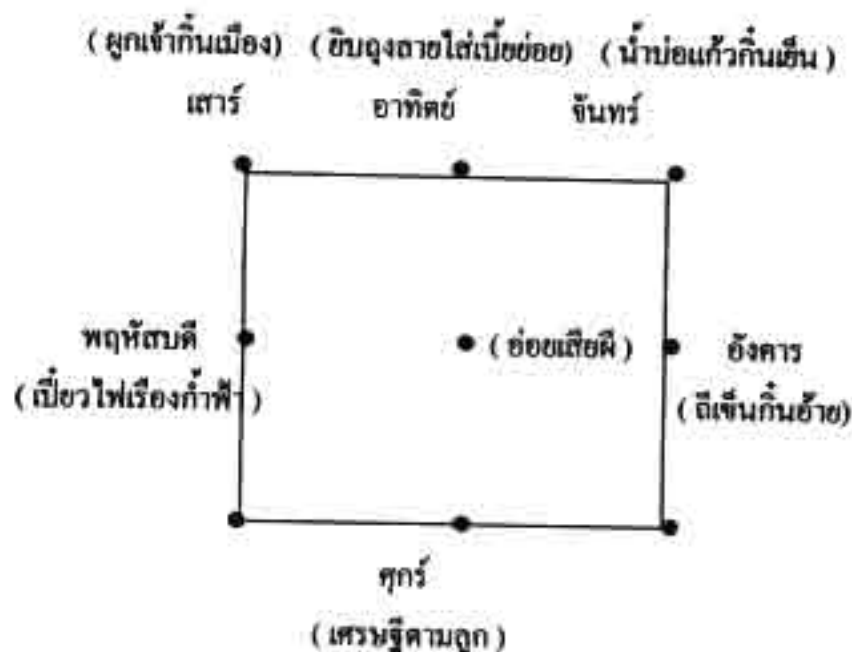
วิธีการและขั้นตอนของการปลูกบ้านของชาวบ้านในสมัยก่อน มีดังนี้

ขั้นเตรียมอุปกรณ์

1. เสาไม้มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 นิ้ว ยาวประมาณ 4-6 เมตร โดยไม้ที่นิยมนำมาใช้ คือ ไม้ฉำ ไม้เนื้อแข็ง ถ้าไม่มีใช้ไม้ไผ่สีกกก็ได้
2. โครงสร้างของไม้จะใช้ไม้ไผ่รวก หรือไม้ไผ่สีกกก็ได้
3. คอก หรือเครื่องคักจานาง (ผักย่านาง)
4. ไม้เคียว ใช้ทำฝา
5. ไม้ฟาก ทำพื้นหรือฝา ใช้ไม้ไผ่สีกกตัดแล้วนำมาสับเป็นแผ่น
6. คา, หญ้าคา ใช้รองหลังคา
7. อาหาร เมื่อเลี้ยงสัตว์ที่มาก่อช่วยปลูกบ้าน

การหาจุดในการปลูกสร้างบ้าน

จะดูว่าวันทั้งเจ็ดจะจุดเสาบ้านตรงทิศใดก่อน โดยแต่ละช่วงเสาจะห่างกันเสาละ 5 ศอก (2.50 เมตร)

พิธีกรรมก่อนการปลูกสร้างบ้าน

1. เจ้าของบ้าน (ผู้เฒ่าผู้แก่) บอกพระแม่ธรณี โดยมีรูป 2 ดอก และดอกไม้ บอกผีบรรพบุรุษ ชุดรูป 1 ดอก เพื่อให้เจ้าที่รับทราบและช่วยปกป้องรักษา บอกผีเสื้อ โดยใช้เทียน 4 คู่ บอกธรณี โดยใส่กล้วย ดอกไม้ เทียน พลุ 2 ใบ หมาก 2 กำ ลงในกระทงใบตอง
2. จัดทำขึ้นคั้งอาจารย์ (ผู้ที่ช่วยกล่าวคำที่จัดพิธีในการปลูกบ้าน) ประกอบด้วย หมาก 2 ใบ, พลุ 2 แหวน, ผ้าขาว, ผ้าแดง, ข้าวสาร, ดอกไม้, กล้วย, อ้อย, ผ้ายันต์เสาช้างเรือน, เหล้าป็น (1 ขวดกลม), น้ำส้มป่อย แห้วหินขาว 5 ก้อน, ใบหนาคหนาม ใบเต้า, ใบหนูน (ขมุน), โดยจัดใส่ลงในภาชนะ คือ จาน
3. ส่งที่บ้าน ใช้กาบกล้วยเย็บเป็นกระทงสี่เหลี่ยม บรรจุกล้วย อ้อย มะนาว ข้าว หมากพลู หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่กระทง เทียน 2 คู่ ดอกไม้ ข้าวคำ ข้าวแดง (สาเหตุที่นำข้าวคำ ข้าวแดงมาใส่ด้วย เนื่องจากให้ผีเจ้าที่ออกจากที่ปลูกสร้างบ้าน)
4. ตั้งถ่านก้า (หัวหน้าช่าง) ประกอบด้วยเทียน 5 คู่ เงิน 30 บาท (ใส่ตามสมัย, กาลเวลา)

ขั้นตอนการดำเนินการปลูกสร้างบ้าน

ถ่านก้า (หัวหน้าช่าง) เริ่มจัดหาบริเวณสถานที่ปลูกบ้าน ขุดหลุมฝังเสา คัดไม้ วัดตามขนาดที่ต้องการ การบอกหมาย (การทำสัญลักษณ์) เพื่อประกอบโครงสร้างบ้าน ให้เรียบร้อย ก่อนที่จะเอาเสาตามที่เคยวัดไว้และได้หาวันปลูกสร้างวันไหน ให้ถือว่าเอาเสาในวันนั้นเป็นเสาเอกหรือเสาหลักก่อน

นำเครื่องประกอบพิธีตั้งวางภายในบริเวณที่จะปลูกสร้างบ้าน ใต้เงินพร้อมใบเต้า ใบหนูนใส่ลงในเสาหลุมที่ขุด อาจารย์จ่านำเอาเครื่องตามข้อ 2, 3 มากกล่าวคำ บริเวณที่สร้างบ้าน (ใช้เวลาประมาณ 20 - 30 นาที) แล้วขุดดิน อาจารย์ก็จะกล่าวคำขอขมาต่อเจ้าที่เจ้าทางที่สร้างบ้านในบริเวณนั้น เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย

การวางทิศของเสา หัวเสา ป้ายเสา หันทิศไปทางใดตามตำรา

อาทิตย์	หัวเสาไปทางทิศใต้	ป้ายเสาหันวางทางทิศเหนือ
จันทร์	หัวเสาหันหน้าไปทิศเหนือ	ป้ายเสาหันทางทิศใต้
อังคาร	หัวเสาหันหน้าไปทิศตะวันตก	ป้ายเสาหันทางทิศตะวันออก
พุธ	หัวเสาหันหน้าไปทิศตะวันตก	ป้ายเสาหันทางทิศตะวันออก
พฤหัสบดี	หัวเสาหันหน้าไปทิศตะวันออก	ป้ายเสาหันทางทิศเหนือ
ศุกร์	หัวเสาหันหน้าไปทิศตะวันออก	ป้ายเสาหันทางทิศตะวันตก
เสาร์	หัวเสาหันหน้าไปทิศเหนือ	ป้ายเสาหันทางทิศใต้

อาจารย์ในพิธีอ่านคำ ให้น้ำส้มป่อยประพรมบริเวณสร้างบ้าน มีผู้ช่วยนำกระโทงที่ใส่เครื่องเสกตั้งเวร หันหน้าไปทั้ง 4 ทิศ (ออก - ตก - เหนือ - ใต้) ผู้ถือกระโทงยืนอยู่หน้าอาจารย์ทำพิธี จากนั้นผู้ช่วยจะนำกระโทงออกไปวางไว้บริเวณริมรั้ว อาจารย์จะนำฝ้าย กล้วย อ้อย ไปผูกที่เสาหัวและเสาหาง อาจารย์จะนำเงินใส่ห่อประพรมน้ำส้มป่อยทุกห่อ ใต้ถุนค้ำ อาจารย์ตั้งให้ปลูกเสา (ค้ำเสา) ช่างปรับให้เข้ารูปทรงตามไม้ที่ปักไว้ ผู้ช่วยนำหินขาวฝังไว้ทั้ง 4 ทิศ

การแต่งกายของชาวบ้านในสมัยก่อน ผู้ชาย สวมกางเกงตะคอก หรือกางเกงสามตุก สวมเสื้อผ้าฝ้าย ย้อมสีจากลูกไม้ (ลูกเขม) และจีโตน (จีเปอะ) ให้เป็นสีดำ ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าจัน ใส่เสื้อที่เรียกว่า "เสื้อปีกสั้น" ไว้ทรงผมเกล้ามวยสูง ซึ่งเครื่องแต่งกายผู้หญิง นิยมทำเอง โดยผ้าถุงจะได้มากจากการปลูกคันฝ้าย เก็บดอกฝ้ายขาวหรือเหลือง แล้วนำมาอัด (รีด) ด้วยอุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้ หลังจากนั้นนำมายัดด้วย "กิ้ง" จนผ้ายุ่ย แล้วนำไม้ไผ่ที่เหลาเป็นแท่งกลม ขนาดนิ้วมือ แล้วนำแผ่นไม้กระดานวางบนดักแล้วใช้ฝ้ายที่อิงเรียบร้อยแล้ว มามัดพันกับแท่งไม้ แล้วทอดเส้นฝ้ายออกจากแท่งไม้เป็นเส้น ๆ แล้ว หลังจากนั้นนำเส้นฝ้ายไปคลุกเคล้ากับลูกเขมบดละเอียดจะมีสีดำ หลังจากนั้นก็นำไปคลุกกับจีเปอะ (จีโตน) และหมักทิ้งไว้ 1 คืน รุ่งขึ้นนำไปซักแล้วผึ่งแดด หลังจากนั้นก็นำข้าวเจ้าต้มให้เดือด แล้วนำเส้นฝ้ายที่แห้งไปคลุกกับน้ำข้าวเจ้าแล้วนำไปตากให้แห้งอีกครั้ง หลังจากนั้นนำไปกวัก (วัดดูที่ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นชะลอม) แล้วนำมาจับเป็นเครือ (โดยการมีเสาไม้ 2 เสา ปีก 2 ฟาก ห่างกันพอประมาณ แล้วใช้ดินจับเส้นฝ้ายไปมา) หลังจากนั้นไปทอเป็นผ้าถุง

สำหรับภาษาที่ชาวบ้านให้หมู่บ้านใช้ติดต่อกันนั้นเป็นภาษาพื้นเมือง (คำ-พื้นเมือง) อักษรที่ใช้เขียนเป็นอักษรธรรมล้านนา (อักษรพื้นเมือง) พ่อหลวงเล่าให้ฟังว่า การที่เขียนตัวอักษรธรรมได้นั้นต้องไปเรียนกับพระที่วัด ผู้ที่จะเรียนได้ต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น และจะต้องบวชเรียนด้วย ปัจจุบันผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านก็ยังเขียนอักษรธรรมล้านนาได้

สังคมของหมู่บ้านเจดีย์ จากอดีตจนถึงปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธ โดยสังเกตได้จากโบราณวัตถุ โบราณสถานที่เก่าแก่ในหมู่บ้าน ศาสนาพุทธที่นับถือกันเป็นนิกายเถรวาท ที่มีการนับถืออย่างเคร่งครัด โดยวัดที่เกิดขึ้นแต่เดิม คือ วัดม่าน วัดขาว และวัดแพะ ซึ่งทั้ง 3 วัด แห่งนี้เกิดขึ้นก่อนที่จะรวม 3 หมู่บ้านเข้าด้วยกัน และปัจจุบันวัดทั้ง 3 แห่งที่ว่านี้รวมกันก่อตั้งเป็นวัดเจดีย์ ยังคงมีหลักฐานการก่อสร้างให้เห็นอยู่ไม่ว่าจะเป็นวัดม่าน อยู่ที่หมู่บ้านน้ำคา เชื่อมมาทางถนนสายม่าน-ทุ่งช้าง และวัดขาวจะอยู่กลางทุ่งนา ตรงข้ามกับวัดม่าน นอกจากนี้ยังมีซากโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่มากมายเพื่อให้เห็นศึกษา

นอกจากนับถือศาสนาพุทธแล้ว ยังนับถือผี มีอยู่ 3 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ผีประจำหมู่บ้าน (ผีลอมชาวบ้าน) " เจ้าพ่อขุนศึก " เดิมเป็นผีชาวบ้านของหมู่บ้านแพะ ต่อมาชาวบ้านให้ความนับถือเป็นอย่างมากถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน พ่อหลวงเล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนมีการบรรพชาที่ทุ่งขาว ทหารได้หยุดพักที่ไค้คันโฮ ซึ่งเป็นสถานที่ร่มเย็น ต่อมาชาวบ้านมาพบสถานที่แห่งนี้ (มีปางทหารทำไว้เป็นที่พักปรากฏอยู่) จึงได้บนบานศาลกล่าวจนเป็นที่นับถือของชาวบ้าน มีการรวม 3 หมู่บ้าน เข้าด้วยกัน มีความเชื่อถือจึงได้ตกลงสร้างศาลเจ้าที่ไค้คันโฮขึ้นกว่าเดิม โดยมีครูมี วัดคำ เป็นผู้สร้างหอยศาล วางคำขึ้นใหม่ และผู้ใหญ่สะอาด สิทธิ กับพ่อวัน อุ่นใจ ได้ตั้งชื่อ " เจ้าพ่อขุนศึก " ขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2538

สำหรับที่เป็นข้าวจ้าง มี 2 คน คือ พ่อหลวงแก้ว อุ่นใจ เป็นข้าวจ้างแก้ว และนายแก้ว ขณะคงกระพัน เป็นหลาน โดยชาวบ้านเป็นผู้เลือกในที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้าน

การบนบานศาลกล่าวนั้น สิ่งที่ให้มี ดอกไม้ 4 ดอก เทียน 4 คู่ หมากคำปูใบ และจะมีคำกล่าวที่ใช้บนบานซึ่งส่วนใหญ่ได้ผลตามที่บนไว้ เบะต้องแก้บนโดย การแก้บนนั้น ใช้ ไก่ 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด เงิน 50 บาท โดยเงินแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ให้ข้าวจ้าง 25 บาท เก็บไว้กองกลาง 25 บาท

ในทุกๆ ปี จะมีการจัดเลี้ยงในช่วงหลังเดือนเมษายน จะมีเงินกองกลางแล้วจะประกาศให้ชาวบ้านทราบ การเลี้ยงไก่หมู หรือไก่ ก็ได้ วิธีการเลี้ยงเหมือนผีทั่วไป

ประเภทที่ 2 ผีผิอำ ได้การรับการสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นการรวมญาติ โดยปัจจุบันมีอยู่ 2 ตระกูล คือ ผีตระกูลผายาว (ผิมค) และผีตระกูลธรรมดา

ผีตระกูลผายาวนั้น ได้นำมาจากอำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีสมาชิกจำนวน 200 ครอบครัว มีกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติ ดังนี้ คือ

1. 3 ปี เลี้ยงหมู อีก 3 ปี เลี้ยงไก่
2. มีการตีเกราะเคาะไม้
3. ผู้มีอายุครบ 15 ปี เก็บเงินคนละ 30 บาท ตลอดชีวิต
4. นำเงินที่เก็บได้รวมกันแล้วให้สมาชิกผู้ ร้อยละ 3 ค่อยเดือน แล้วนำดอกผลมาซื้อของคอนที่จะเลี้ยง

การสืบตระกูลผี ลูกจะสืบตระกูลจากผีแม่ และกำลังผีจะเป็นผู้สืบทอดมาจากพ่อ และการเลี้ยงผีตระกูลผายาว จะทำในช่วงเดือน 6 (เมษายน) ถูกยี่สิบสอง หลังจากที่สมาชิกเรียกว่า " ลูกข้าวถูกแบ่ง " ได้เตรียมตั้งของต่างๆ พร้อมแล้ว ก็พากันมาที่ หอผี (อยู่ที่บ้านเก่าผี) เริ่มเวลา 09.00 น. จากนั้นจะให้ผีเก่า (ผู้สืบทอด) เอาไก่ หมู มาอับ (ประเคนของ) ก็จะให้นำหมูไปชำแหละ แล้วทำอาหาร เช่น ถาน คัมอ้อม ปิ้ง หลังจากนั้น เวลา 12.00 น. ก็นำอาหารเหล่านั้นไปเลี้ยงที่หอผี โดยเก่าผี เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้ว ก็จะนำอาหารเหล่านั้นมาเลี้ยงลูกข้าวถูกแบ่งร่วมกัน

ผู้ดำรงตำแหน่ง เก้าผี คือ พ่อหลวงแก้ว ขุ่นใจ

รองเก้าผี มี 2 คน คือ พ่อหนานแดง อุยานะ และ นายบุญศรี อุยานะ
คณะกรรมการเงิน มี 3 คน คือ นายสมบุญ มจินะ นายสวน อุยานะ
แะ นายหวัน อินค๊ะฉัว

การลงทรง จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีเหตุที่ผิดพลาดทางตระกูลผี ถ้าปีไหนไม่มีก็จะไม่มีการลงทรง ถ้าปีไหนมีข้อผิดพลาดก็จะมี การลงทรง โดยผู้หญิงตระกูลผีด้วยกันจะเป็นผู้ลงทรง จะนุ่งขาวห่มขาว มีผ้าขาวโพกหัว ตีเกราะเคาะไม้ แม่มียม (คนทรงเจ้า) ก็จะพื่อนรำตามจังหวะเพลง ใครถามอะไรก็ได้ ท่านจะตอบ ส่วนใหญ่ที่ถามจะเกี่ยวข้องกับเรื่องจัดเลี้ยงว่าพอใจหรือไม่ ปัจจุบันไม่มีการลงทรงแล้ว

ผีตระกูลธรรมดาทั่วไป จะเลี้ยงในช่วงเดือน 6 ขึ้น 2, 5 ค่ำ ของทุกปี (ไม้ให้ตรงกับวันพระ) ซึ่งมีบางตระกูลจะเลี้ยงข้าวต้ม ขนบ บางตระกูลเลี้ยงไก่ โดยจะเก็บเงินตามชื่อกันละ 10 บาท คนไหนไม่มีเงินจะนำไปมาช่วย 1 ตัว สำหรับเงินที่เก็บได้จะกินเลี้ยงถึงสรรคกันสนุกสนาน การเลี้ยงเช่นเดียวกับผิมด ไม่มีการลงทรง

ประเภทที่ 3 ผีขาวนา (ผู้ที่รักษาท้องทุ่งนาบริเวณนั้น) จะเลี้ยงเป็นละแวก คือ ผู้ที่มีที่นาอยู่ในละแวกเดียวกัน โดยจะเริ่มตั้งแต่การปลูก ก็จะนำดอกไม้ รูปเทียนบอกกล่าว ธรรมดาไม่มีการจัดเลี้ยง จะมีการเลี้ยงก็ต่อเมื่อเก็บเกี่ยวข้าว วิธีการเลี้ยงจะนำเอาไก่สด 4 คู่ เหล้า 1 ขวด โดยผู้ที่เป็นหัวหน้าละแวกนานั้นจะเป็นผู้นำไก่ เหล้า ไปอัญ (ประเคน) หลังจากนั้นก็นำไก่ไปฆ่า คั้นให้สุก แล้วนำไปเลี้ยงอีกครั้ง การที่จะรู้ว่าเจ้าที่อ้อมหรือไม่ ใช้ไม้เป็นเครื่องพิสูจน์ ถ้าอ้อมไม้จะยาว ถ้าไม่อ้อมไม้จะเท่าเดิม เมื่ออ้อมแล้ว ก็จะนำวางไว้ แล้วขอซากที่เลี้ยงแล้ว นำมากินเลี้ยงร่วมกัน การเลี้ยงนี้จะเลี้ยงที่ห่างตามได้ต้นไม้

นอกเหนือจากการนับถือผีทั้ง 3 ประเภทนี้แล้ว ยังมีการนับถือผีครูผีบา (ผีหิ้งพระ) โดยขึ้นอยู่กับบุคคล แต่ส่วนมากผู้ที่นับถือผีครูผีบา จะเป็นหมอดำแหะ หมอเวทย์มนตร์ไสยศาสตร์ พิธีกรรมขึ้นอยู่กับผู้ถือผี

การเกิด การตั้งครรภ์

การตั้งครรภ์ เป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ทุกคน และในหมู่บ้านเจดีย์ แต่ก่อนดูจะยากลำบากพอสมควร เริ่มแต่ตั้งครรภ์จนคลอดก็จะอยู่ในการดูแลของฝ่ายหญิง สุขภาพอนามัยก็ต้องอาศัย “หมอชาวบ้าน” หรือ “หมอเมือง” รวมถึงหมอด้านยา การดูแลสุขภาพก็เป็นเรื่องง่าย ๆ ธรรมดา แม่เด็กก็จะดำรงชีวิตธรรมดาทุกอย่างจนกว่าจะคลอดเอง ไม่มีการหุคหักก่อนแต่อย่างใด การคลอดบุตรที่จะคลอดที่บ้าน เวลานั้นยังไม่มีโรงพยาบาล สถานพยาบาลแต่อย่างใด ๆ โดยมีหมอด้านยาเป็นคนดูแลและทำคลอด ถ้าเกิดเหตุคลอดลำบาก ตามคำบอกเล่าของหญิงชราภายในหมู่บ้านเล่าไว้ว่าหมอด้านยาจะควักเด็กออกมาจากท้องแม่ เพื่อให้แม่ได้รอดตาย มิฉะนั้นจะตายทั้งคู่ สำหรับค่าใช้จ่ายในการทำคลอดของหมอด้านยา หรือภานาพื้นเมืองเรียกว่า “จันคัง” จะประกอบด้วย เหล้า 1 ขวด เงิน 50 บาท เทียน 12 คู่ และดอกไม้ 12 ดอก และมีการทำขวัญเด็กแรกเกิด บอกผีปู่ ผีย่า ผีบ้านผีเรือน และนำรกของเด็กไปแขวนต้นไม้ ความเชื่อที่ว่า ถ้านำรกเด็กไปแขวนต้นไม้จะทำให้เด็กที่เกิดมามีความฉลาดใจดี ขยันหมั่นเพียร งามองดี แต่ถ้านำรกเด็กไปฝังดิน จะทำให้เด็กเกียจคร้าน ไม่เอาเรื่อง เรียนไม่เก่ง ใจร้อน เรื่องการอยู่เดือน หรืออยู่ไฟของแม่เด็ก ก็จะดูแลแม่และเด็กเป็นอย่างดี และมีความเชื่อว่าจะมีกะบาหลอกหลอนแม่และเด็ก สำหรับที่อยู่ไฟ จะตั้งแคร่โกส ๆ เคาไฟเพื่อให้แสงของแม่เด็กหายสนิท และห้ามแม่เด็กกินของดิบทุกชนิด ถ้ากินของดิบค่างๆ จะทำให้แม่ผิเคเดือน ตกเลือด ครั่นอนยากต่าง ๆ สมัยก่อนนั้นยังไม่มีวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ ไม่มียาลดไข้ จะมีแต่ยาสมุนไพรพื้นบ้านเป็นควสำคัญ ในการรักษา ถ้าเด็กเกิดไม่สบาย หมอเมืองก็จะเจียดยาให้เด็ก อาทิ เช่น หอมค่วน (สาระแหน่) ขมิ้นชัน ใบค้ำคาร ก้วยดิบ (ก้วยดาปี) พ่อแม่จะเลี้ยงดูเด็กจนกว่าจะได้วัยเรียนและเข้าเรียนต่อไป

การแต่งงาน

โครงสร้างทางครอบครัว คั้งเดิมของชุมชนบ้านเจดีย์ เป็นเรื่องปกติธรรมดาของหนุ่มสาว จะก่อสร้างตัวเป็นครอบครัวแต่คู่แล้วอาจจะเป็นเรื่องธรรมดาๆ ไม่มีพิธีอะไรมากมาย ไม่มีการบังคับขู่เข็ญ ใครพอใจจะอยู่ด้วยกัน ก็คิดดูใจกัน พอใจก็ตกลงอยู่กินด้วยกัน สมัยนั้น หญิงใดที่สามารถปั้นฝ้ายและทอผ้าสวยก็จะเป็นที่หมายปองของหนุ่มสาวทั้งหลาย ชายใดที่ขยันขันแข็งค้ำค้ำกล่าวที่ว่า “ ค้ำพร้าหลวง กลวงพร้าใหญ่ ” ก็จะเป็นที่หมายปองของหญิง ๆ การเกี่ยวพาราสีกับกันและกันระหว่างหนุ่มสาวที่จะได้เวลาดี คือตอนหัวค่ำถึงตอนดึก ฝ่ายชายจะเดินไปหาฝ่ายหญิงตามบ้านที่ตนเองหมายปอง ส่วนฝ่ายหญิงอาจจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ ในตอนกลางคืน เพื่อช่วยกันปั่นฝ้ายทอผ้า เพื่อหาความสุขสนุกสนานกันก็มี ส่วนหนุ่มก็จะมาเที่ยวกันเป็นกลุ่ม ๆ เป็นเรื่องสนุกสนานประสาหนุ่มสาว ชายหญิงคู่ใด มีความพอใจซึ่งกันและกันก็อาจอยู่ถึง 4 - 5 หุ่น ถึงจะลากลับไปเป็นวัน ๆ ถ้าตกลงปลงใจจะอยู่ด้วยกัน ก็มีได้ถูกห้ามจากพ่อแม่แต่อย่างใด การแต่งงานก็พูดตามประสา 3 หน้า 4 แก่ บอกฝากผีบ้านผีเรือน ผีปู่ผีย่า ถิ่นสอศทองหมั้นก็ไม่มีแต่อย่างใด อาจทำเป็นพิธีก็มีอยู่บ้าง ตามปกติแล้วฝ่ายใดเป็นลูกคนสุดท้ายก็จะย้ายไปอยู่บ้านของฝ่ายนั้น หรือแยกออกไปปลูกบ้านอยู่ด้วยกันที่อื่น หรือในคุ้มบ้านเดียวกันก็ได้

การตาย

มีเก็ลย่อนมีคัมคามวิถีชีวิตของมนุษย์ คนสมัยนี้กลัวความแก่มากกว่าความตาย เสียอีก สมัยก่อนถ้าในหมู่บ้านเจดีย์ ถ้าคนในหมู่บ้านล้มตาย ชาวบ้านก็จะมาช่วยกัน ความประเพณีดั้งเดิม ศพจะห่อด้วยฟาก คือไม้ไผ่ตีผูกผ่าสับ เนื่องจากสมัยนั้นยัง ไม่มีโรงศพ จะมีการตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่ 2 - 3 คืน ชาวบ้านจะมาช่วยในการดูแลศพในช่วงเวลากลางวัน และกลางคืน สมัยนั้นไม่มีคนบวชให้ศพแต่อย่างใด เจียงเมืองหรือตำบลหรือ จะจัดการเรื่องศพเป็นส่วนใหญ่ หลังครบวันพิธีก็จะแห่ศพไปป่าช้า หรือหลุมฝังศพ ยังไม่เผาศพ จะนิยมฝังศพมากกว่า ก่อนออกจากหมู่บ้าน ผู้ตายเป็นบุคคลมีพันธะ คือสามีภรรยา ก็จะทำพิธีการตัดขาดหรือภานาพื้นเมือง เรียกว่า “ ผ่าฉาน ” จะมีการนำเอากันกล้วย 1 อัน ปีกเทียน 2 เล่ม ที่หัวท้าย แล้วตัดครึ่ง 1 อัน เอาไว้ที่บ้านอีก 1 อัน เอาไปกับศพ ส่วนคู่สมรสที่ตัดขาดก็เข้าบ้านไปอาบน้ำไม่ไปกับศพเพื่อสิ้นสุดในการตัดขาด ไม่มีห่วงระหว่างผู้ตายกับคู่สามีภรรยา การแต่งกายไปบ้านศพหรือเข้าร่วมพิธีก็จะนุ่งขาว - ผ้า ส่วนมากจะเป็นผ้าฝ้ายทอมือ

การแห่ศพหรือการนำศพเข้าสู่พิธีฝังศพ ก็จะมีแขกหรือคนหามศพ 4 คน นำไปฝังที่ป่าช้า มีการแห่และทำพิธีที่ป่าช้า หลังจากเสร็จพิธีฝังศพเรียบร้อยแล้ว ก็จะกลับมาดูขวัญทำขวัญที่บ้าน และมักมีการสูดบ้านอีก สูดบ้าน คือทำขวัญบ้าน ดูขวัญบ้าน ก็เป็นอันเสร็จพิธี สมัยนั้นยังไม่มีการทำบุญกระดูกแต่อย่างใด มาเริ่มเอาสมัยหลัง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการขยายผลเครือข่าย ด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ประสบความสำเร็จ ได้กำหนดรูปแบบการศึกษาไว้ ดังนี้

3.1 ขอบเขตการศึกษา

- ขอบเขตเชิงพื้นที่ พื้นที่ป่าชุมชน " ม่อนพระเจ้า " ชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน จำนวน 410 ไร่ 3 งาน 37 ตารางวา
- ขอบเขตเชิงเนื้อหา
 1. ศึกษารูปแบบการจัดการป่าไม้ที่ประสบความสำเร็จของชุมชนบ้านเจดีย์ ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
 2. ศึกษาการนำรูปแบบไปขยายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ป่าไม้)
 3. ศึกษาผลการนำรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรป่าไม้จากชุมชนที่ได้รับการขยายเครือข่าย

- #### 3.2 กลุ่มเป้าหมาย / ทินวิจัย
1. บ้านเจดีย์ 1 หมู่ 3 ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
 2. บ้านสือเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภเชียงกลาง จังหวัดน่าน
 3. เยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

3.3 ทีมวิจัย

นักวิจัยและทีมวิจัยหลัก

นักวิจัย 1 คน

นางกานดา ศรีเรือง

- ดำรงตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนเชียงกลาง “ประชาพัฒนา” อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- หัวหน้าห้องแล็บคอมพิวเตอร์โรงเรียน
- ประธานคณะกรรมการสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน, โรงเรียนเชียงกลาง “ประชาพัฒนา” อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ที่ปรึกษากิจการรณรงค์กรกุ่มบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10
- ที่ปรึกษาประชาคมกลุ่มอัครเจียงก่าง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

ทีมวิจัยหลัก จำนวน 8 คน ดังนี้

1. นายสงฆ์ ศรีเรือง

- อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนบ้านสบกอน อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- รางวัลครูดีเด่น สาขาผู้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีเด่นประจำปีพุทธศักราช 2542
- ที่ปรึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านเจดีย์ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

2. นายวิจิตร เพชรอุดม

- อาจารย์ 3 ระดับ 8 โรงเรียนเชียงกลาง “ประชาพัฒนา” อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- หัวหน้าหมวดวิทยาศาสตร์

3. นายคานต์ารวอ สวัสดิ์ ใจสุข

- หัวหน้าเจ้าหน้าที่งานสอบสวน สถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- ที่ปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

4. นางแสงอรุณ เทพวงศ์

- อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนบ้านคอนแท่น อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- ที่ปรึกษากลุ่มสหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

5. นางสุดธิดา เขียวธานี

- อาจารย์ 1 ระดับ 5 โรงเรียนมัธยมป่ากลาง อำเภอปัว จังหวัดน่าน
- หัวหน้างานวิชาการ

6. นางจุฬาลักษณ์ จันทร์สว่าง

- อาจารย์ 1 ระดับ 4 โรงเรียนเชียงกลาง "ประชาพัฒนา" อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- เจ้าหน้าที่ทะเบียนและวัดผล
- หัวหน้าหมวดวิชาภาษาไทย

7. นายวัชร ยะป้อนญา

- อาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนบ้านหนองขี้เหล็ก อำเภอตั้งขะ จังหวัดสุรินทร์

8. นายคำเนน อินท่า

- ครูพิเศษ รายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนเชียงกลาง "ประชาพัฒนา" อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ คือ ทีมวิจัยร่วม มีจำนวน 10 คน ดังนี้

1. นายวัน อุ่นใจ

- ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านเจดีย์ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิสหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

2. นายชาย เขื่อนนา

- ผู้ใหญ่บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

3. นายเดช มิจินะ

- สมาชิกสภาเทศบาลตบกอน อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

4. นางสาวอภิวัน เวทำ

- ประธานสถานักเรียน โรงเรียนเชียงกลาง "ประชาพัฒนา"
อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- ประธานเยาวชน ชมรม เจริญก้าวหน้า อำเภอเชียงกลาง
จังหวัดน่าน
- นักเรียนชั้น ม.5

5. นายจักรชัย ยะปัญญา

- ประธานสมาชิกเยาวชนอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- รองประธานชมรมเจริญก้าวหน้า อำเภอเชียงกลาง จังหวัด
น่าน
- นักเรียนระดับชั้น ม.6

6. นางวิลาพร ใจสุข

- เจ้าหน้าที่เหรัญญิก สหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10
- ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้าน บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

7. นางธินวอ สุขนคร

- ประธานกลุ่มออมทรัพย์ที่จะ แม่บ้านเจดีย์ หมู่ 10
- เจ้าหน้าที่เหรัญญิก สหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

8. นายสงวน อุยานะ

- ประธานประชาคมตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัด
น่าน
- ผู้จัดการสหกรณ์ร้านค้าชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

9. นายธนากร คำทา

- ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง
จังหวัดน่าน

10. นายสวัสดิ์ รัตนภมโล

- ผู้ใหญ่บ้านด้อย ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- คณะกรรมการอนุรักษ์น้ำด้อย

คณะวิทยากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้และประสบการณ์

1. พระครูพิทักษ์นันทคุณ

- ประธานมูลนิธิรักเมืองน่าน

มีบทบาทสำคัญอย่างมากในด้านการอนุรักษ์ป่า ค้นน้ำ พันธุ์ปลา ฯลฯ โดยการนำเอาหลักธรรมทางศาสนา ประเพณี ประยุกต์ พิธีกรรม ความเชื่อของท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาและการจัดการชุมชนได้อย่างเหมาะสมและลงตัว เช่นการบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย

2. อาจารย์สมเดช อภิขยกุล

- ผู้อำนวยการวิทยาลัยสารพัดช่างน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน

3. คุณธันติชัย จารุบุคย์

- ผู้สื่อข่าวสื่อสารมวลชน

4. คุณพงษ์เดช ทิพย์เดช

- นายอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

5. เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอเชียงกลาง

6. เจ้าหน้าที่โครงการป่ารักน้ำ รักแม่แผ่นดิน กรมป่าไม้

7. ปลัดอำเภอ ฝ่ายปกครองและพัฒนา

8. เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

9. กลุ่มผู้สูงอายุ บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10

10. กลุ่มรักแม่น้ำส้อ ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

11. กลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

12. นางอรไทย พิศิษฐ์พัฒนาไพจิตร

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

3.3. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งการขยายผลการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดยยึดการปฏิบัติจริง ที่ประสบความสำเร็จของชุมชนต้นแบบ และนำไปขยายผลยังชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการจัดการป่าไม้ชุมชน เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในพื้นที่ศึกษา คณะทีมวิจัยได้กำหนดแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 แหล่ง คือ

1. กลุ่มต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน

คือ ชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน แหล่งข้อมูลประกอบด้วย

- ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้สูงอายุ ผู้นำทางพิธีกรรม คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม ข้าราชการในหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ที่เข้มแข็ง ซึ่งสามารถลำดับเหตุการณ์ หรือบอกประวัติความเป็นมาของชุมชนเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ การปฏิบัติ รวมถึงการจัดการและหาประโยชน์จากธรรมชาติ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน และสามารถจัดการป่าชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้

2. กลุ่มรับการขยายผลเครือข่าย ประกอบด้วยสมาชิกที่มีส่วนร่วมกับการจัดการป่าไม้ ทุกกลุ่มอายุ ทุกเพศทุกวัย ที่มีการจัดการป่าไม้ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพในชุมชนของตนเอง ตามความเชื่อ พิธีกรรม การปฏิบัติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีการเก็บข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ มีการวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เป็นขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

พื้นที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยของผู้วิจัยและผู้วิจัยเป็นนักพัฒนาของชุมชน สามารถทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนได้ง่าย การชี้แจงเหตุผลในการทำวิจัยครั้งนี้ ให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ รับทราบว่าทางทีมงานคณะวิจัย กำลังศึกษาเรื่องอะไร และให้ทราบถึงประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทางคณะวิจัยได้เปิดเวทีประชาชน

หมู่บ้าน ในหมู่บ้านเจดีย์ เพื่อทำความเข้าใจ ชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

2. ศึกษารูปแบบการจัดการป่าไม้ของชุมชนที่เข้มแข็ง

ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาสาเหตุ ชุมชนบ้านเจดีย์ เพื่อเป็นรากฐานในการศึกษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าไม้ เพื่อเป็นรากฐานให้ทราบถึงรูปแบบการจัดการป่าไม้ของชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษาเป็นขั้นตอนดังนี้

2.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ทางกายภาพ และชีวภาพ เช่น ประวัติการตั้งถิ่นฐาน ด้านสังคม เศรษฐกิจการเมือง โดยคณะทีมวิจัยได้ออกสัมภาษณ์ สอบถาม พูดคุยกับกลุ่มที่เกี่ยวข้องคือ กลุ่มผู้อาวุโส คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มองค์กรต่างๆ ตลอดจนการเข้าสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนเป็นครัวเรือน เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนและถูกต้อง

2.2 ศึกษาปัญหาและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดผลกระทบขึ้นในชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 โดยการสอบถาม สัมภาษณ์ ประชาชนในหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและภัยธรรมชาติที่เกิดจากการไม่มีการจัดการป่าไม้ในหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2.3 ศึกษาการรวมกลุ่มและการพัฒนากลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ในการจัดการป่าไม้ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การเก็บข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ แล้วเป็นการสนทนาระหว่าง ผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประมาณ 8-12 คน แล้วผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการสนทนา จุดประเด็น เพื่อให้สมาชิกกลุ่มแสดงความคิดเห็น ต่อประเด็นของการสนทนาได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เพื่อได้ข้อความตรงประเด็น

นอกจากนี้คณะทีมงานวิจัยได้ศึกษากิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่มีประสิทธิภาพและได้ถูกยอมรับจากนอกชุมชน โดยลงสู่สนามจริง ตรวจสอบการจัดการป่าไม้ที่ประสบความสำเร็จ กล่าวคือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ร่วมกันทำ เช่น การทำแนวกันไฟ การทำท่อน้ำ การทำหอสังเกตการณ์ การจัดทำแนวเขตของป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ การตั้งกฎกติกาในการอนุรักษ์ป่าไม้ ทั้งนี้เป็นการจัดการป่าไม้อย่างมีระบบ ช่างค้น คณะทีมงานวิจัยจะได้ทราบข้อมูล การกระทำข้อเท็จจริง และตรงประเด็น

หลังจากได้ศึกษาข้อมูลข้างต้น ข้อ 2.1-2.3 ทางคณะทีมงานวิจัยได้จัดเวทีร่วมกันชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลถูกต้อง ตรงประเด็นมากที่สุด

3. ศึกษาโดยการนำข้อมูลไปขยายผลเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต่อชุมชนอื่น ในกรณีศึกษา ขยายผล

- บ้านเจดีย์ 1 หมู่ 3 ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- บ้านดอยเด่นพัฒนา ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- กลุ่มเยาวชนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

การศึกษารายละเอียดโดยการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเจดีย์ 1 และคณะกรรมการหมู่บ้านดอยเด่นพัฒนา เพื่อทำความเข้าใจในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม คัดเลือกคณะทีมงานวิจัยรวม และศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบ คือ ป่าชุมชนม่อนพระเจ้า มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และนำผลการปฏิบัติต้นแบบของบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 มาทดลองใช้ทั้งสองหมู่บ้าน ติดตามผลและประเมินผลกิจกรรมของพื้นที่ทดลองสองพื้นที่ คอยสังเกตการณ์และเก็บข้อมูล ศึกษาข้อมูลกับการขยายผลข้อมูลให้กับเยาวชนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอเชียงกลาง ทางทีมงานวิจัยได้จัดเข้าค่ายเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ คือป่าชุมชนม่อนพระเจ้า ร่วมศึกษากับชาวบ้าน ทีมงานวิจัยชาวบ้านถ่ายทอดประสบการณ์จริง ร่วมกันครุ่นมีปัญญาท้องถิ่น เยาวชน และองค์กรชุมชนต่าง ๆ ได้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทางทีมงานวิจัยเก็บข้อมูลจากการสังเกต การปฏิบัติกิจกรรม และการใช้แบบสอบถาม การเขียนแสดงความรู้สึก กระบวนการกิจกรรมการเข้าค่ายเยาวชน

ขั้นตอนในการศึกษา

- ประชุมวิจัยหลัก ทำความเข้าใจ การทำวิจัยแบบ PAR ณ ศาลาร้อยใจ บ้านหัวหน้าโครงการวิจัย ซึ่งทีมวิจัยมีความเข้าใจในแนวทางการทำวิจัยแบบ PAR อย่าง เป็นระบบ โดยการกระทำร่วมกันระหว่าง นักวิจัย และคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำ การวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนให้ เข้มแข็ง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัย

- ประชุมชาวบ้านเจดีย์ 2 หมู่ 10 ชี้แจงวัตถุประสงค์ ในการทำวิจัย เพื่อให้เกิด ความร่วมมือในการจัดเวทีและเก็บข้อมูล แนะนำคณะทีมงาน วิจัย 18 คน

จากการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้นทางทีมวิจัย จึงจัดเวทีชี้แจงวัตถุประสงค์ แนวทาง ขั้นตอน การทำวิจัยแบบ PAR และ การประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้รับความร่วมมือ จากชาวบ้านเป็นอย่างดี

- ประชุมคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์ หมู่ที่ 10 กำหนดรูปแบบการศึกษา และทำความเข้าใจกับทีมวิจัยในการสรุปบทเรียน ณ ศาลาร้อยใจจากการประชุมคณะ กรรมการสิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์ ดังกล่าว ทางคณะทีมวิจัยได้ชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน ในการทำวิจัย แบบมีส่วนร่วม PAR และปรึกษาหารือถึงการกำหนดรูปแบบในการทำวิจัย เพื่อขอความร่วมมือจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมบ้านเจดีย์ หมู่ที่ 10 ซึ่งทางคณะ กรรมการดังกล่าวได้กำหนดรูปแบบและแนวทางปฏิบัติในการรักษาสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ เพื่อขยายไปยังเครือข่ายต่อไป จากการประชุมดังกล่าวคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อม บ้าน เจดีย์หมู่ที่ 10 ได้ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนถึงแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ป่าไม้

- ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านเจดีย์ หมู่ที่ 10 ทางกายภาพและชีวภาพ เช่น ประวัติ การตั้งถิ่นฐาน ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ณ ศาลาประชาคม บ้านเจดีย์
- ศึกษาปัญหาและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดผลกระทบขึ้นในหมู่บ้านเจดีย์ หมู่ 10
- ศึกษาารวมกลุ่มและพัฒนากลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านเจดีย์ หมู่ 10

- ศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ และถูกยอมรับจากชุมชนและนอกชุมชน

ในการดำเนินกิจกรรมทางคณะทีมวิจัยได้ออกสัมภาษณ์ สอบถาม พูดคุยกับกลุ่มที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่าง ๆ โดยได้รับความร่วมมือจาก กลุ่มผู้อาวุโส คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนการเข้าไปสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนเป็นครัวเรือน เพื่อให้ได้รับทราบข้อมูลที่ชัดเจนและถูกต้อง ในการจัดเก็บข้อมูลดังกล่าว จะใช้เวลาส่วนใหญ่ตอนเย็น เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านเสร็จจากการทำงาน และได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่ไปสอบถามเป็นอย่างดี

ทีมงานวิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ซึ่งทางคณะวิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากชาวบ้าน มารวบรวมเพื่อนำไปจัดเวทีร่วมกับชุมชน และเพื่อตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

- จัดเวทีร่วมกับชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูล

จากการจัดเวทีตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชน ทางคณะทีมวิจัยได้ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเจดีย์ ได้มาร่วมกิจกรรม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลพื้นฐาน ของหมู่บ้านเจดีย์ หมู่ 10 ทางด้านกายภาพ ชีวภาพ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากการจัดกิจกรรมดังกล่าว ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อความถูกต้องที่ถูกต้องของข้อมูล

- ทีมงานวิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ จัดเวทีเพื่อหารูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จะนำไปขยายเครือข่ายโดยใช้กระบวนการ AIC

- ให้ออกความภูมิใจในการอนุรักษ์

- ให้ออกสิ่งที่ต้องการให้มีการแก้ไข

- ระดมความคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

- เลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

- กำหนดรูปแบบที่พึงประสงค์ร่วมกัน

- จัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อนำไปขยายผล

- ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเจดีย์ หมู่ 1 และคณะกรรมการบ้านด้อเด่นพัฒนา เพื่อทำความเข้าใจ ชี้แจงวัตถุประสงค์ ความเป็นมาของการทำวิจัยแบบ PAR

การขยายผลของการวิจัยเป็นการขยายเพื่อพัฒนาทั้งแวดลอม จุดสำคัญคือต้องทำ ความเข้าใจกับกลุ่มที่จะขยายผล คือ คณะกรรมการหมู่บ้านเจดีย์ หมู่ 1 คณะกรรมการ บ้านสือเด่นพัฒนา ชุมชน 2 ชุมชนนี้มีความความใกล้ชิดกับชุมชนบ้านเจดีย์ หมู่ 10 ทั้งทางด้านชีวภาพ ความสัมพันธ์เครือญาติ และ มีพื้นที่และปัญหาที่เหมือนกัน จึง จำเป็นต้องทำความเข้าใจในการทำวิจัยแบบ PAR ให้เข้าใจ และทราบวัตถุประสงค์ เพื่อให้ ประทับความเข้าใจในการขยายผล ซึ่งคณะกรรมการทั้งสองหมู่บ้านได้ให้ความสนใจ ในการจัดกิจกรรมและให้ความร่วมมือในการขยายผลเครือข่ายและหาสมาชิกในการร่วม ทำวิจัยในครั้งนี้

- คัดเลือกทีมวิจัยจาก 2 หมู่บ้าน บ้านละ 3 คน

1. นายสวาท เก้า ผู้ใหญ่บ้านเจดีย์ หมู่ 3 ค.เชิงกลาง อ.เชิงกลาง จ.น่าน
 2. นายสวัสดิ์ รัตนภมรชัย ผู้ใหญ่บ้านสือ ค.บือ อ.เชิงกลาง จ.น่าน
 3. นายสนอง คำทา ผู้ใหญ่บ้านเด่นพัฒนา ค.บือ อ.เชิงกลาง จ.น่าน
- ประธานกลุ่มอนุรักษ์น้ำสือ

จากการขยายผล การทำความเข้าใจในการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) กับ หมู่บ้านเจดีย์ หมู่ 1 และคณะกรรมการบ้านสือเด่นพัฒนา เพื่อเป็นตัวแทนและทำ ความเข้าใจในการดำเนินงานขยายผลการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

- พหุคณะกรรมการกลุ่มศึกษางานในพื้นที่บ้านเจดีย์ หมู่ 10 จัดเวทีแลกเปลี่ยน ในชุมชน

ในการพหุคณะกรรมการทั้งหมู่บ้านเจดีย์ 1 และบ้านสือเด่นพัฒนา ออกศึกษา พื้นที่ต้นแบบ เพื่อให้เห็นถึงผลสำเร็จในการจัดการป่าไม้ การอนุรักษ์ เพื่อให้ชุมชนที่ จะขยายผลเครือข่ายได้เห็นและนำแนวทางไปปฏิบัติและแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องการจัด การป่าไม้แต่ละชุมชน

- นำผลการปฏิบัติการและรูปแบบของบ้านเจดีย์ หมู่ที่ 10 มาทดลองใช้ทั้งสอง หมู่บ้าน

- ติดตามประเมินผลการดำเนินงานของพื้นที่ทดลองสองพื้นที่ ทั้งคอยให้คำ ปรึกษาอย่างใกล้ชิด

การนำรูปแบบที่ประสบความสำเร็จในบ้านเจคีย์ หมู่ 10 มาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในหมู่บ้านสองหมู่บ้าน เพื่อให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากคณะกรรมการและชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน กิจกรรมที่นำไปขยายผลและปฏิบัติส่วนใหญ่เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งค่อนข้างจะต้องใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรม ทางคณะทีมงานวิจัย จึงต้องติดตามการประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะอย่างใกล้ชิดและคอยให้คำปรึกษา ประสานงานระหว่างพื้นที่ต้นแบบกับเครือข่ายในการจัดการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การทำแนวกันไฟ หอสังเกตการณ์ ปลูกศึกษาในการอนุรักษ์ร่วมกัน การจัดกิจกรรมประสบความสำเร็จในการรักษาป่าเพื่อเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน

- นำผลการศึกษาย่อยผลต่อชุมชนตั้งแวดล้อมโรงเรียนเชิงกลาง "ประชาพัฒนา" จัดตั้งเครือข่ายเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนบ้านโฮหลวง และ โรงเรียนโครราชบุรีดามัคคี

การขยายเครือข่ายเข้าสู่กลุ่มเยาวชนทางทีมงานวิจัยได้เลือกเยาวชนในกลุ่มนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนเชิงกลาง "ประชาพัฒนา" โรงเรียนบ้านโฮหลวง และ โรงเรียนโครราชบุรีดามัคคี มีการประกาศรับสมัครนักเรียนเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมจัดตั้งเป็น "ชมรมเชิงกำอักป่า" เป็นชมรมเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเยาวชนให้ความสนใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ และตื่นตัวในการอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งเป็นความภูมิใจสำหรับทีมงานวิจัย

- จัดกิจกรรมเข้าค่ายเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทำการศึกษาร่วมกับชาวบ้าน
- นำทีมงานวิจัยชาวบ้าน ถ่ายทอดประสบการณ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนในโรงเรียนโดยครูภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งบรรยายให้ความรู้ในเรื่องพรรณไม้
- นักเรียนรวมกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับชุมชน

หลังจากที่มีการร่วมกลุ่มของเยาวชนและตั้งเป็นชมรม เยาวชนเชิงกำอักป่า ขึ้นมานี้ ทางคณะทีมงานวิจัยก็ได้ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านเจคีย์และเครือข่าย จัดกิจกรรมเข้าค่ายเยาวชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยทางคณะทีมงานวิจัยได้คัดเลือกเยาวชนของชมรมเชิงกำอักป่า จำนวน 110 คน ซึ่งนับว่าเกินจำนวนที่ทางคณะทีมงานวิจัยตั้งไว้จากเดิม

ถึง 30 คน โดยเขวชนได้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 2 วัน 1 คืน และทางคณะทีมวิจัย ได้เรียนเชิญครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนหน่วยงานด้านต่าง ๆ เช่น ป่าไม้ ตำรวจ มาเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า และกฎหมายเกี่ยวกับป่า ทำให้เขวชนกลุ่ม เชียงก้างฮักป่า ได้รับความรู้และความสนุกสนานในการร่วมกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งทำให้เขวชนและผู้ปกครองได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าและจะสืบสานการอนุรักษ์ป่าให้เขวชนรุ่นต่อ ๆ ไป

ปัญหาอุปสรรค

- ข้อจำกัดเรื่องเวลาของการทำงานของทีมวิจัย
- ข้อจำกัดเรื่องเวลาของผู้ให้ข้อมูลในชุมชนและเครือข่าย
- ความไม่เข้าใจในการทำวิจัยของคนบางกลุ่มในชุมชน เพราะเป็นเรื่องใหม่ ที่เข้ามาในชุมชน
 - นักวิจัยเป็นนักพัฒนาจึงทำให้คนในชุมชนเข้าใจว่าการทำวิจัยเป็นเงิน ส่วนของการพัฒนาชุมชน แท้ที่จริงเป็นการหาข้อมูลเพื่อเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
 - พื้นฐานทางด้านการศึกษาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ให้ข้อมูลมีความแตกต่างกันในการให้ข้อมูล
 - ระบบความคิดของคนในชุมชนถูกระบบอุปถัมภ์ของสังคมเก่าครอบงำอยู่ การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองเป็นกระแสด้านความคิดใหม่ ซึ่งชุมชนไม่คุ้นเคยเพราะอยู่ในระบบพึ่งพามานาน
 - ประชาชนในชุมชนยังยึดติดกับระบบการตั้งการจากผู้นำ

บทที่ 4

ผลการเฝ้าระวัง

รูปแบบการจัดการกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเจดีย์ มีรูปแบบปัจจัย เื่อนใจในการจัดการดังนี้

ก่อนปี พ.ศ. 2531 ป่าม่อนพระเจ้า เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้ขึ้นปกคลุมหนาแน่น เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เป็นแหล่งต้นน้ำลำห้วย เช่น ลำห้วยยาง ลำห้วยไร่ ลำห้วยเตียนงาม ลำห้วยเสียบพนาพนาคนคำ ค่อนมามีการอพยพเคลื่อนย้ายหมู่บ้านกุ่ม และบ้านผาล้อม มาอยู่ในบริเวณใกล้ที่ตั้งของป่าม่อนพระเจ้า และได้มีการรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าม่อนพระเจ้า มีการจับจองแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร รวมตัวกันตั้งเป็นชุมชนใหม่ เรียกว่าชุมชนบ้านเจดีย์

ในปี พ.ศ. 2504 ได้มี โรงงานบ่มใบยาสูบในเขตพื้นที่อำเภอเชียงกลาง ทางโรงงานบ่มใบยาสูบ ได้สัมปทานป่าไม้ในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง เพื่อให้เป็นเชื้อเพลิงในการบ่มใบยาสูบ จากกรณีดังกล่าว ป่าม่อนพระเจ้า ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งอยู่ในเขตการสัมปทาน จึงมีการตัดหัวฉัตร ขายให้แก่โรงงานบ่มใบยาสูบกันอย่างเสรี จึงทำให้ป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว และมีการเข้าจับจอง ครอบครองบริเวณกว้างเกือบทั้งหมด ยกเว้นพื้นที่บางส่วน เช่น

1. บริเวณเนินม่อนพระเจ้า ที่มีความเชื่อกันว่ามีพระพุทธรูปไม้แกะสลักฝังอยู่ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีตำนานเล่าว่าถ้าใครกล้ากราบเข้าไปในบริเวณดังกล่าว จะเจ็บไข้ได้ป่วย และมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า บริเวณนี้จะมีดวงแก้วลอยขึ้นจากบริเวณเนินเขาถูกนี้เป็นประจำในคืนเดือนเพ็ญ

2. บริเวณ " ค้างกำธิ " ที่มีลักษณะพื้นที่เป็นหลุมลึก เป็นบริเวณกว้าง ซึ่งเป็นแหล่งของก้นน้ำลำห้วยยาง บริเวณดังกล่าวจะมีป่าขึ้นรก ที่เชื่อกันว่าเป็นแหล่งชุมนุมของภูตผีเทพยารักษ์ จากเทือกเขาดัง ๆ บริเวณเทือกเขาโดยรอบป่าชุมชนม่อนพระเจ้า

จากกรณีปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เช่น ในฤดูฝน น้ำป่าไหลหลากเข้าท่วมหมู่บ้าน และพื้นที่ทำการเกษตรเสียหาย เนื่องจากไม่มีป่าไม้คอย

ดูชัดและแสดงความแรงของกระแสน้ำ ประกอบกับพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนบ้านเจดีย์ อยู่ต่ำกว่าระดับของป่าชุมชน “ ม่อนพระเจ้า ”

3. น้ำในลำห้วยแห้งขอดในฤดูแล้ง เป็นเหตุให้น้ำกิน น้ำใช้ในชุมชนแห้ง ขอดตามไปด้วย

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักในความสำคัญ ของป่าม่อนพระเจ้า และหาวิธีการอนุรักษ์ แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

เหตุการณ์ต่อเนื่องมาจนถึง ปี พ.ศ.2530 ผลกระทบที่เกิดจากการเข้าบุกรุกป่า ม่อนพระเจ้าถึงขั้นวิกฤต จึงทำให้กลุ่มแกนนำบางส่วนที่มีความตระหนักถึงผลกระทบ และความสำคัญของป่าม่อนพระเจ้าที่มีต่อชุมชน ได้เข้าไปขอร้อง ชี้แจงถึงการใช้ ประโยชน์ร่วมกันของป่าไม้ และได้ขอร้องประชาชนที่เข้าจับจองพื้นที่ป่าม่อนพระเจ้าที่ เป็นการมรดกของตนเองมาเป็นผืนป่าที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของหมู่บ้าน ซึ่งก็ยังมักมีกลุ่ม คนบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย

ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2531 ผู้นำหมู่บ้านได้เสนอเรื่องแจ้งไปยัง ที่ว่าการอำเภอ เชียงกลาง เพื่อต้องการทำหลักฐานสำหรับเอกสารสิทธิในการครองครองที่ดินเป็นของ หมู่บ้านเจดีย์ ทางเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดน่าน ได้ออกมารังวัดที่ดินพื้นที่ป่าม่อนพระเจ้า เพื่อแสดงถึงขอบเขตเด่นชัดของป่าม่อนพระเจ้า

ในปี พ.ศ. 2535 ทางสุขาภิบาลสกอน ได้นำขยะมาเททิ้งรูก้าเข้าไปในเขตป่า ชุมชนเป็นบริเวณกว้าง และก่อให้เกิดมลภาวะมากมายต่อชุมชน เช่น แมลงวัน หนู กลิ่น และแหล่งน้ำกิน น้ำใช้เน่าเหม็น ต่อมา ในปี พ.ศ. 2538 ทางสุขาภิบาลสกอน ได้งบประมาณในการจัดสร้างบ่อฝังกกขยะในบริเวณป่าม่อนพระเจ้า แต่ได้รับการคัดค้านจาก ประชาชนชุมชนบ้านเจดีย์ เพราะประชาชนได้ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นโดยตรง กับชุมชนบ้านเจดีย์ กล่าวคือ ป่าชุมชนม่อนพระเจ้า เป็นป่าที่อยู่ใจกลางของชุมชน และเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ป่าแห่งนี้เป็นทั้งแหล่ง อาหาร และแหล่งคันน้ำ เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของชุมชน

จากการรวมกลุ่มกันคัดค้านโครงการดังกล่าว ทำให้ชุมชนได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันบ่อยครั้ง จนทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในด้านการอนุรักษ์ป่าม่อน - พระเจ้า จนเกิดโครงการ บวชป่า เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่ องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสทรงพระเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบ 72 พรรษา เพื่อให้ชุมชนมีความตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะป่าไม้ และระบบนิเวศวิทยา ใช้นิยามปัญหาท้องถิ่นของชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาป่าให้ยั่งยืน และเป็นแบบอย่างของการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกทั้งเป็นการประสานความร่วมมือ ร่วมใจของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรวมแล้ว โครงการดังกล่าวเป็นการพัฒนาชีวิตของคนในชุมชน ให้นิเวศชีวิตที่พัฒนาไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

กิจกรรมโครงการบวชป่า ได้รับการสนับสนุนจาก หน่วยงานราชการ และองค์กรต่าง ๆ อาทิเช่น มูลนิธิกลุ่มอัครเมืองน่าน ป่าไม้อำเภอเชียงกลาง สถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียงกลาง โรงพยาบาลเชียงกลาง โรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในท้องที่อำเภอเชียงกลาง เป็นต้น

จากการรวมกลุ่มกัน ปรึกษาหารือกันบ่อยครั้ง จึงก่อให้เกิดการสร้างกลุ่มองค์กรชุมชนขึ้นมาหลายกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมากยิ่งขึ้น

การศึกษารูปแบบการจัดการป่าไม้ที่ประสบความสำเร็จของชุมชนบ้านเจดีย์ คณะทีมวิจัยได้ศึกษารูปแบบ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาปัญหาและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดผลกระทบขึ้นในบ้านเจดีย์ หมู่ที่ 10 พบว่ามีปัญหา ดังต่อไปนี้

- มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า นำไม้ไปใช้ทำฟืน และขายให้กับโรงบ่มใบยา
- มีการเผาป่าบางแห่งเพื่อหาจิ้งเบ้า (จูจี้ควาย)
- ทำไร่เลื่อนลอย

- อุตสาหกรรมป่าชายเลถือึง ทหารใช้เป็นสนามฝึกยิงเป้า ต่อมา คชค. และ
ตำรวจภูธร ใช้ป่าแห่งนี้เป็นสนามฝึกยิงปืนอีก
- ป่าไม่มีขอบเขต
- เจ้าหน้าที่สุขาภิบาลตบคอน นำขยะมาทิ้งบริเวณป่าชุมชนของชุมชนบ้าน
เจดีย์ (พ.ศ.2540)
- ในฤดูฝน ผ่นตกลำไยไหลมาท่วมบ้าน

จากปัญหาดังกล่าวเกิดผลกระทบหลายประการต่อชุมชน ได้แก่

1. น้ำท่วมในหมู่บ้านในฤดูฝน , น้ำบ่อแห้งในฤดูแล้ง
2. ป่าบริเวณนั้นเสื่อมโทรม
3. ไฟป่าถูกถามเข้ามาเขตที่ทำกินของหมู่บ้าน
4. มีพาหะนำโรคอันเกิดจากแมลงวัน หนู แมลงสาบ
5. บ่อน้ำกินน้ำใช้ของชุมชนเน่าเสีย
6. มลภาวะทางอากาศ ที่เกิดจากการเผาขยะ , หมักขยะ

จากปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ ชุมชนบ้านเจดีย์ จึงได้มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น

2. ศึกษาการรวมกลุ่มและพัฒนาการกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านเจดีย์ 2 หมู่ที่

10 ชื่อกลุ่ม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านเจดีย์

สรุปสาเหตุที่เกิดการรวมกลุ่มได้ดังนี้

1. สุขาภิบาลตบคอน มีโครงการสร้างบ่อฝังกลบขยะบนบ่อนพระเจ้า
2. ต้องการสร้างความสามัคคีในกลุ่ม
3. ส่งเสริมให้สมาชิกได้เก็บออมทรัพย์
4. เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม
5. เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่

1. กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านเจดีย์

เริ่มก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ.2541 โดยสมาชิกที่เริ่มก่อตั้ง 13 คน
หาสมาชิกโดยแบ่งออกเป็น 13 สาย เพื่อระดมเงินออมทรัพย์ แล้วให้สมาชิกกู้ยืม เพื่อนำ
ออกผลมาช่วยเหลือสมาชิก

กิจกรรมในการรวมกลุ่ม

1. สมาชิกเป็นสมาชิกกลุ่ม 4 โดยสมัครใจชื่อหุ้น ๆ ละ 10 บาท โดยไม่จำกัด
2. การกู้ยืมเงิน
 - 2.1 สมาชิกทุกคนมีสิทธิการกู้เท่าเทียมกัน จำนวนเงินเท่ากัน
 - 2.2 ชำระค่าดอกเบี้ย ร้อยละ 3 ต่อเดือน
 - 2.3 ชำระคืนภายใน 4 เดือน แต่ถ้าหาก 4 เดือน ชำระไม่ได้ให้ชำระดอกเบี้ย
อีกระยะหนึ่ง พิจารณาตามความเหมาะสมของคณะกรรมการ
 - 2.4 สมาชิกสามารถกู้พิเศษได้โดยไม่ชำระดอกเบี้ย เช่น กรณีงานฌาปนกิจศพ
เมื่อเสร็จงาน ก็นำเงินมาชำระคืนแก่กลุ่ม
3. ผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับ
 - 3.1 มีการปันผลให้สมาชิกทุกต้นปี
 - 3.2 ช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มกรณีงานฌาปนกิจศพ ศพละ 100 - 200 บาท
 - 3.3 ค่ารักษาพยาบาล ประมาณ 500 บาท ต่อราย

ด้านสิ่งแวดล้อม

1. นำเอาผลของการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเสนอต่อกองทุน SIF และได้
รับการสนับสนุนจากกองทุน SIF ได้เป็นจำนวน 190,000 บาท โดยนำเงินจัดทำ
 - 1.1 แนวกันไฟ
 - 1.2 สร้างท่อนบ้นน้ำ
 - 1.3 สร้างหอสังเกตการณ์ 2 จุด
 - 1.4 ป้ายประกาศกฎกติกาของป่า
 - 1.5 หักถนนเขตรักษาป่า
 - 1.6 สร้างศาลาบนม่อนพระเจ้า
 - 1.7 มีการบวชป่า

โดย-

2. ส่งโครงการ ถูกลงโลกสีเขียว ของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยในชื่อว่า
“ โครงการรักษาน้ำต้นน้ำ คืนทรัพยากรมีค่าให้ผืนป่าม่อนพระเจ้า ”
3. มีการปลูกป่าทดแทน โดยที่ดินเนื่องมาจากการตัดต้นไม้ทำลายป่า ชาวบ้าน

มีกฎกติกาของหมู่บ้าน โดยให้มีการปิดป่า ไม่ให้ใครบุกรุก ชุมชนมีการปลูกป่าทดแทนขึ้นในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันพืชมงคล , วันเฉลิมพระชนมพรรษา ที่ 12 สิงหาคม และวันที่ 5 ธันวาคม ของทุกปี

4. ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก ผู้ไปทำงานประเทศสวีเดน ทำถนนเข้าป่า - ค้างคาว -

ต่อมาได้มีการพัฒนาองค์กรกลุ่มให้มีความเป็นระบบมากขึ้น

1. กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จุดประสงค์

1. เพื่อช่วยเหลือสมาชิก
2. ส่งเสริมให้สมาชิกได้เก็บออมทรัพย์
3. เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การเป็นสมาชิก

1. ทุกคนสมัครเป็นสมาชิกโดยการสมัครใจ
2. สมาชิกซื้อหุ้น ๆ ละ 10 บาท

กิจกรรม

1. สมาชิกมีสิทธิในการกู้ยืมเงิน โดยชำระค่าดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน ชำระคืนภายใน 4 เดือน ถ้าสมาชิกไม่ชำระดอกเบี้ย ยึดหุ้นตามความเหมาะสม
2. กลุ่มให้สมาชิกกู้พิเศษ โดยไม่ชำระดอกเบี้ยในบางกรณี เช่น งานศพ, งานมงคลต่าง ๆ
3. นำผลกำไรส่วนหนึ่งไปใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน " ม่อนพระเจ้า " อาทิเช่น สร้างแนวกันไฟฟ้า จ่ายเป็นค่าอาหารให้กับคณะกรรมการดูแลรักษาป่า , การปลูกป่าทดแทนในวันสำคัญต่างๆ

ประโยชน์

1. สมาชิกได้รับเงินปันผลทุกสิ้นปี
2. สมาชิกได้รับความช่วยเหลือให้ยืมเงิน กรณีพิเศษ โดยไม่ชำระดอกเบี้ย

3. ชุมชนบ้านเจดีย์มีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมกันจัดกิจกรรมในการรักษาป่า
ให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้น
4. ก่อให้เกิดความสามัคคีและทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น
5. มีกติกากำหนดดูแลรักษาและ ใช้ผลประโยชน์จากป่าที่เหมาะสม

2. กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าชุมชน

จุดประสงค์

1. ช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกด้านเศรษฐกิจการเงิน
2. ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจของหลักการสหกรณ์
3. ชุมชนมีความรักสามัคคี
4. เพื่อให้สมาชิกได้ช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การเป็นสมาชิก

1. ทุกคนสามารถเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจ
2. สมาชิกซื้อหุ้น ๆ ละ 10 บาท

กิจกรรม

1. ประชุมขึ้นลงสร้างความเข้าใจในหลักการสหกรณ์
2. ระดมหุ้น ๆ ละ 10 บาท
3. จัดซื้อสินค้าที่จำเป็นมาบริการแก่สมาชิก
4. ทุกต้นปีประชุมสรุปผลการดำเนินงาน
5. จ่ายเงินปันผลและเงินเฉลี่ยคืนแก่สมาชิก

ประโยชน์

1. สมาชิกซื้อขายเป็นธรรม
2. ได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักสหกรณ์
3. เสริมสร้างความสามัคคี
4. สร้างสรรค์ชุมชน
5. มีสิทธิเท่ากัน

3. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

- มีจุดประสงค์และกิจกรรมเช่นเดียวกับกับ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม

กฎระเบียบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน “ ม่อนพระเจ้า ” บ้านเจดีย์

มติของหมู่บ้านเจดีย์ 3 หมู่ที่ 10 ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน บริเวณป่าชุมชน “ ม่อนพระเจ้า ” เป็นเขตที่รับผิดชอบทั้งสองหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 410 ไร่ 3 งาน 37 ตารางวา

การทำลายป่าม่อนพระเจ้า

- ข้อ 1. ตัดต้นไม้ถ้ำคันโตเท่าแขนลงมา ปรับคันละ 50 บาท
- ข้อ 2. ตัดต้นไม้ถ้ำคันโตเท่าขา ปรับคันละ 100 บาท
- ข้อ 3. ตัดต้นไม้ถ้ำคันโตกว่าที่กล่าวมาแล้วในข้อ 1 และข้อ 2 คิดเป็นกำๆ ละ 100 บาท
- ข้อ 4. ผู้โค่นป่าหรือให้ไฟลุกลามไหม้ป่า ปรับตั้งแต่ 1,000 - 5,000 บาทขึ้นไป

การล่าสัตว์ในบริเวณป่า “ ม่อนพระเจ้า ”

- ข้อ 5. เก้ง ปรับตัวละ 1,500 บาท
- ข้อ 6. หมูป่า ปรับตัวละ 1,000 บาท
- ข้อ 7. อีเห็น ปรับตัวละ 300 บาท
- ข้อ 8. แม่น ปรับตัวละ 500 บาท
- ข้อ 9. กระต่าย ปรับตัวละ 500 บาท
- ข้อ 10. งูหลาม ปรับตัวละ 500 บาท
- ข้อ 11. กระรอก ปรับตัวละ 50 บาท
- กระแต ปรับตัวละ 50 บาท
- พังพอน ปรับตัวละ 50 บาท
- ข้อ 12. ไก่ป่า ปรับตัวละ 200 บาท
- ข้อ 13. นกทุกชนิด ปรับตัวละ 30 บาท

ข้อ 14. ตัวทุกชนิดที่เป็นตัวอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ได้รับความคุ้มครองดูแลจาก
" พระราชบัญญัติคุ้มครองสัตว์ป่า " "

ข้อ 15. ผู้ที่ฝ่าฝืนมติและกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะถูกแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือ
ผู้เกี่ยวข้อง ให้ดำเนินการทางกฎหมายต่อไป

ความภูมิใจของการอนุรักษ์

1. ทิศวิเริ่มก่อตั้งรวมตัวแสดงถึงความพร้อมเพรียงกัน
 - มีกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน มีการอนุรักษ์
 - มีเศรษฐกิจดีขึ้น
 - เปิดโอกาสให้ชุมชนอื่น ได้รู้ถึงการอนุรักษ์
 - บุคคลในชุมชนมีความรักป่าของตนเอง
 - พื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์
 - การดำเนินชีวิตดีขึ้นจากป่าที่อุดมสมบูรณ์
 - การใช้ป่าไม้ดีขึ้นโดยมีกฎกติกา
 - มีการเคารพกฎกติกาที่ร่วมกันตั้งขึ้น
2. ชาวบ้านได้สำนึกถึงการทำลายป่าไม้ ส่งผลให้เกิดความแข็งแรงจนได้มาอนุรักษ์ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์
3. ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
สภาพแวดล้อมดี มีป่าอุดมสมบูรณ์
สภาพป่ามีสัตว์ป่าอาศัยอยู่
4. ทำให้ชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการบงถึงการช่วยเหลือกัน เพราะการร่วมมือช่วยเหลือกัน มีการผูกพันช่วยเหลือกัน
มีการตั้งกลุ่มช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ
5. มีความภูมิใจในการกระทำของตนเองที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ เช่น น้ำพอใช้ดื่มได้ ทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ น้ำท่วมลดลง ทำให้มีสัตว์จำนวนมากมาอาศัย ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ป่าได้ รู้สึกหวงแหนป่าไม้ที่ชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ ภูมิใจที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนอื่น ๆ ที่ได้ทราบถึงแนวการปฏิบัติการอนุรักษ์ป่าบ้านเจดีย์

1. บอกความภูมิใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1. ได้คิดริเริ่มก่อตั้งเป็นกลุ่ม
2. มีกิจกรรมร่วมกัน
3. เสริมธุรกิจความเป็นอยู่ดีขึ้น
4. เกิดความสามัคคีในชุมชนมากยิ่งขึ้น ดังสำนวนที่ว่า “เอากันเป็นกัน” *
5. บุคคลในชุมชนมีความรักเอื้ออาทรต่อกัน
6. ทำให้ชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
7. ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และ ได้ช่วยเหลือกันในเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ
8. การใช้ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ขึ้น
9. ลดปัญหาเรื่องน้ำท่วมได้มาก
10. ทุกคนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า
11. ภูมิใจได้รับคำชมเชยยกย่องจากชุมชนอื่น
12. ภูมิใจในบุคลากรในหมู่บ้าน
13. เสริมธุรกิจดีขึ้น

2. บอกสิ่งที่ต้องการในการแก้ไข

1. การรังวัดที่ดินทับที่ทำกินของราษฎร
2. ต้องการแก้ไขปัญหาคณกลุ่มน้อยที่ไม่เข้าใจข้อตกลงของกลุ่ม
3. การแก้ปัญหา ผู้ที่ไม่เข้าใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ประชุมชี้แจง)
4. พื้นที่ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ที่เป็นที่ดินทำกินของราษฎรที่ร่วมกันมอบไว้เป็นที่สาธารณของชุมชนในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งยังมีหลักฐานใบจับจองอยู่ แต่ต่อมาได้มีการออกเอกสารสิทธิเป็นหนังสือสำหรับที่ดินหลวง ของกระทรวงมหาดไทยได้อย่างไร

3. การประชุมระดมความคิดเห็นการแก้ไขปัญหา

- จัดประชุมกลุ่มย่อย
- เปิดประชุมทั้งหมู่บ้าน

* เอากันเป็นกัน หมายถึง ความรักความสามัคคีต่อกันและกัน